

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

I. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1871, FEBRUÁR 2.

5. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr., — Szerkesztői iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

A „REFORM-EGYLET“ KÉRDÉSÉHEZ.

I.

„Mi megtagadnók a protestans nevet, ha a fejlődést, tökéletesedést gátolnók; de szintoly méltatlanokká ten-
nők magunkat, ha elragadtatva az újítás viszketegetől,
lerombolnók a meglevőt, mielőtt valami jobbnak, helye-
sebbnek vagyunk birtokában.“
Nagy Péter.

Őszintén megvallom, nem minden tartozkodás nélkül fogtam tollat, hogy igénytelen nézeteimet az alaku-
ló reform-egylet — kétségen kívül — nagy fontos-
ságu kérdésében felfejtsem. Oly időben élünk, midőn
a merészségnek bizonyos mértéke kívántatik meg arra,
hogy az ember valamely szabadelvűnek hirdetett s a
közvélemény által is talán ilyenül elfogadott eszmével
szemben nyílt sisakkal síkra szálljon s eltérő vélemé-
nyét egészen leplezetlenül kimondja. Készen kell len-
nie arra, hogy félremagyarázásoknak, gyanúsításoknak,
sőt legtöbb esetben lesújtó elítéltetésnek teszi ki ma-
gát. Én részemről ezekre készen vagyok. A fenforgó
kérdést, a nekem adatott csekély belátás világánál, ko-
moly tanulmányom tárgyává tettem, magamnak arra
nézve, lehet hogy téves, de általam ez idő szerint he-
lyesnek tartott meggyőződést alkottam, s azt nyíltan
ki is kell mondanom, mert véleményem szerint, ez ál-
tal e nagy fontoságu ügynek csak használhatok. E
meggyőződésem sugallatát követem, midőn őszintén
nyilvánítom, hogy a keletkezett mozgalom-
nak alapeszméjét, t. i. a reformok elodáz-
hatalatlan szükségességét, teljes szívvvel,
lélekkel igaznak vallom, azoknak elő-
mozdítását parányi körömben életem fő-
feladatául s legszentebb kötelességemül
tekintem; de a reformegyletnek azon for-
mában, melyben azt az indítványozók
tervezik, barátja teljességgel nem le-
hetek, mert az vagy szakadásra fog ve-
zetni, a mit nem óhajtok; vagy éppen
semmi pozitív sikert nem fog eredmé-
nyezni, a minek pedig ellenkezőjét ki-
vánom, tehetségem szerint, munkálni.

Érzem, hogy ez állításaim indokolást kívánnak,
s arra vállalkozom is. Minthogy azonban, e lapok t.
olvasói között sokan lehetnek, kik az egész mozgalom
keletkezésének s negyedéves történetének részleteivel
nem ismeretesek: előzményül hadd álljanak itt a kö-
vetkező adatok.

A „prot. egyházi s iskolai lap“ mult évi 39-ik szá-
mában Weber Samu lutheranus lelkész egy in-
ditványt tett az „erők egyesítésére, prot.
vallásunk fejlesztése érdekében“. Föl-
emliti, hogy prot. vallásunk lényege a hitcikkekben
s isteni tiszteletben, megfelelő kifejezést többé nem ta-
lál, s ennél fogva oly formában alakítandó át, mely
korunk műveltségi fokával s a tudomány eredményei-
vel öszhangzásban legyen. E célra külföldön számos
hetilapok, röpiratok s nagyobb munkák terjesztése ál-
tal törekednek különböző egyletek s ezek között leg-
nagyobb mérvű munkásságot fejt ki azon központi egy-
let, mely legközelebről Svájcban alakult. Ez irány-
ban nálunk még, úgy szólván, semmi sem történt; en-
nél fogva indítványozza, hogy egyesítsük reform-törek-
véseinket s alakítsunk egyházi s világi tagokból re-
form-egyletet, mely vért és testet adjon azon reform-
eszméknek, melyek prot. egyházunkban minden művelt
ember szívét dagasztják. Minő formában volna ez egy-
let alakítandó, minő irányu reformokat tűzne ki cél-
jául? indítványozó hallgatással mellőzi s fölhevítésében
oly kifejezéseket használ, melyeket Pál így, Péter
amugy értelmezhet. Hangsúlyozza a reformok szüksé-
gességét, de hogy a hitcikkeket s isteni tiszteletet,
melyek nézete szerint, a jelenkor vallásos öntudatának
többé nem hű kifejezései, mikint kellene reformálni?
arról egy szót se szól. Indítványa — minthogy sem-
mi, határozottan körvonalozott, tartalommal nem bír —
valószínűleg el is hangzott volna a pusztában, ha egy
unitárius lelkész, Ferenc József, t. barátom, visz-
hangot nem ad rá, ugyanazon lap m. évi 43-ik szá-
mában. Megjegyzni, hogy az ő meggyőződése sze-
rint is, a hivatalos confessiók s a gyakorlati élet
között az ellentét hová-tovább mindinkább észrevehető

s érezhető lesz, s e baj a prot. felekezetekkel csaknem egyformán közös. Megbotránkozását fejezi ki a felett, hogy a magyar prot. egyház legelső rendű férfiai közt is akadnak olyanok, kik nem mernek a valódi reformok terére lépni; egyfelől: mert nem tartják magukat arra hivatottaknak, hogy a tudományt elébb vigyék; s másfelől, tiszteletben akarják tartani azon alapot, melyen szent vallásunk nyugszik. Az első ellenvetés — szerinte — a tettett szerénység bélyegét viseli magán; a második pedig, nem egyéb üres ráfogásnál; mert a keresztyénség isteni (cikkiró álláspontján, őszintébb kifejezés lett volna: ember) intézményét lerombolni senki sem akarja, csupán megtisztítani azt a századok porától, az emberek számos tévedéseitől. Végre kijelenti, hogy ő a mozgalom részeseivel kezdet fog a reform-egylet alakítását pártolja, s ennél fogva indítványozza, hogy a Weber Sámuel ur „jó gondolatát“ nem kell elejteni. De hogy e „gondolatban“ mi a jó, az-az, hogy mit s mikint kellene reformálni, arról t. barátom is bölcsen hallgat; a nagy fontosságú kérdés részleteit merőben mellőzi, s ennél fogva az ő válaszából sem tudtam többet okulni, mint az indítványozó cikkéből; mert csupán annyit mondani ki, hogy a prot. egyház testén kórjelek mutatkoznak: ha nem nyújtjuk annak egyszersmind azon gyógyszert, mely által a terjedő betegség orvosolható, akkor, úgy szólván, merőben értéktelen szolgálatot tettünk a szenvedő betegnek, sőt talán még ártottunk, mert sebeire rámutatva, fájdalmaikat növeltük.

Alig mondhatok helyeslőbb véleményt a harmadik felszólaló, református hittanár, Kovács Albert t. barátomnak a prot. lap ugyanazon számában Ferenc Józsefhez intézett nyílt leveléről. Kijelenti, hogy többekkel közölte már e tárgyra vonatkozó nézeteit, s mindnyájan késznek nyilatkoztak: mind az egyletbe lépni; mind annak ügyét az irodalom terén előmozdítani: úgy hogy az egyházi reform-egyletet megalakultnak lehet tekinteni. Azonban, egész őszintén kinyilatkoztatja, hogy a már megalakult egylet céljának körvonalozására s meghatározására magát hivatottnak s illetékesnek nem tartja; mert az majd egy közgyűlés feladata lesz, s ennél fogva azon, minden esetre sajtósággal hírellepi meg a prot. világot, hogy tényleg létrejött egy olyan egylet, melynek megállapított célja ez idő szerint még nincs. Igaz, hogy későbbre igyekezett e szembeszökő hiányt némileg pótolni az által, hogy ez ügyben egy röpiratot bocsátott közre, a melyben megkísérté a megalakult egylet célját körvonalozni s fejtegetni azon elveket,

melyeket annak zászlójára kell tűzni. Minthogy azonban az egyes mozzanatok elősorolásában az egymásutánt meg akarom tartani, ez elvekre vonatkozó észrevételeimet egy második cikkben fogom megtenni, s most az egyes felszólalások során haladok tovább.

Negyedik felszólaló volt Ballagi Mór, egyházi irodalmunk terén a szabadabb eszmék veterán bajnoka. A fentebb jelzett cikkek szerzőihez együttesen, a prot. lap 44-ik számában, nyílt levelet intézett, melyben az általuk megindított mozgalom felett legbensőbb örömét fejezte ki s őket, mint egy jobb jövődőlőharcosait, idvezlé. Viszszapillantást vet azon időkre, midőn az egyház az emberiség szentebb aspiratióinak irányadója, vezetője volt; midőn az élet és tudomány annak tanaiból meríté ihletéseit; ámde most, a dolog éppen ellenkezőleg áll. Az egyház megőrizte a nagy mester betűjét, mely ma már sok tekintetben érthetetlen hieroglyphé vált, míg a tudomány annak szellemét örökölte s fejlesztette. Az újabb kor legigazságosabb, legszentebb institúciói a haladó tudomány ösztönzésére, az egyház hozzájárulása nélkül, sőt többnyire annak ellenére jöttek létre, a minek természetes következménye, hogy jobbaink a vallással ma már vajmi keveset törődnek; mert a régi dogmatikus keresztyénség a vallás iránti érdekltség s lelkesedés folytonos fentartására benső táplálékot nyújtani többé nem képes. Ennél fogva, szerencsésnek mondja a tett kezdeményezést, melynek célja nem lehet egyéb, mint az, hogy az erkölcsben, tudományban s művészetben haladó világ a vallást meg-megújuló szépségben lássa és meggyőződjék azon igazságok felől, melyek nélkül törekvéseink irányukat; az élet célját veszti. Felhívja ennél fogva a kezdeményezőket, hogy lobogtassák bátran a haladó tudomány zászlóját; fejtsék ki az idvezítő tanait tisztára s érezzessék az elmaradottakkal, hogy a mai kor tudalma három századdal ezelőtt készült confessiók keretében többé helyet nem talál, s mindenek felett, az útjokba gördülő akadályok által magokat elriasztatni ne engedjék. Szép és igaz szavak; kifogásom ellenök csupán az, hogy számtalanszor el voltak már, egy vagy más formában mondva, s mindannyiszor elhangzottak a pusztában, mert nem hatnak be a kérdés lényegébe s pozitív útmutatásokat, a feladat megoldásának mikéntjére, nem nyújtanak. Már pedig, ma napság ott állunk, hogy a legszebben hangzó phrazisok sem képesek felrázni az alvó lelkeket; s oly mozgalmat idézni elő, mely tényleges eredményre vezessen. Részemről, azt

vártam volna Ballagától, hogy ha e nagy fontosságú kérdésben szavát hallatja, ne maradjon annak csupán fölszínén, hanem hatoljon be mélyére is; és ha jelzi azon ellentétet, mely a régi confessiók s a haladó tudománv között napról-napra érezhetőbb lesz, őszintén mondja ki, hogy ez ellentét kiegyenlítésére mit kell tenni. Mint elavult ruhát, el kell-e vetni a confessiókat, s azok helyett olyanok létrehozására törekedni, melyek a jelenkor vallásos tudalmával megegyezők? Vagy elég volna egyelőre, a régi posztóra új foltokat vetni, s ha igen, minőket? A jelen kornak milyen vallásos tartalma van; s mely pontokban áll az ellentétben a hagyományos keresztyénséggel? Mind oly kérdések, melyeket még távol sem érintenek sem ő, sem azok, kik az adott példát követve, e tárgyban még felszóltak: Simén Domokos, unitárius tanár és Szeremlei Samu. Ez utóbbi felszólalásában azonban mégis van egy pont, melyet hallgatással nem mellőzhetek. A t. cikkíró ugyanis érezte, hogy a megindított mozgalomnak positiv alapja s célja nincs, ez ellenvetésre előlegesen is válaszol. Azt mondja, a többek közt, hogy ők az ép elme és gondolkodás törvényeire, a történelem tapasztalataira s a tudomány kipróbált igazságaira kívánnak támaszkodni, s avagy nem positivitas-e ez? Felelet: nem. Positiv tartalma e szavaknak akkor volna, ha sziveskedett volna fölfejtetni, hogy az ép elme a hagyományos keresztyénség ez, vagy ama tanárról mikint vélekedik; a történelem tapasztalatai mit tanítanak, s a tudománynak mely kipróbált igazságaira támaszkodva, építhetjük föl vallásos hitünket s minő formában? Mindaddig, míg azt nem teszi, állítása nem egyéb, mint puszta szó.

Ime rövidbe foglalva, e mozgalom keletkezésének s folyamának története azon időpontig, midőn Kovács Albert, t. barátom, röpirata megjelent. Az elősoroltakból kitűnik egyfelől az, hogy a reformok szükségességének érzete a magyar protestáns egyház mindhárom felekezetében él s hangot ad; lutheranus, unitarius, reformatus egyiránt reformokat óhajt és sürget; a mit én részemről midőn örömmel constatálok, egyszersmind nagyon természetes s jogosult törekvésnek tartok. Az én jelszavam is az, hogy megtagadnók a protestáns nevet. ha a fejlést s tökéletesedést gátolnók; megvizsgálni mindent s megtartani a jót: ez a protestáns ember elvitázhatatlan s tudtommal, ez idő szerint, senki által kétségbe se vont joga s egyszersmind, szent kötelessége. Ámde, ez nem azt teszi, hogy leromboljuk a meglévőt, mielőtt valami jobbnak, hasznosabbnak vagyunk birtokában; rombolni igen könnyű, de a romok helyére jobbat építeni, felette bajos. Olcsó

dicsőségnek tartom a confessionalis tanok felett meghuzni a halálharangot; csak néhány percbe kerül papírra vetni, hogy tudomány és vallás egymással meghasonlásba jöttek. De határozottan formulázni azt, hogy a magokat túlélte confessionalis tanokat, mivel helyettesítsük, hanem akarjuk beérni a puszta tagadással; fölmutatni a tudomány és vallás között a meghasonlás egyes pontjait s az ellenkezések kiegyenlítésének útját kijelölni: ez egy kissé nehezebb. Mily méjjen érezték ezt mind az indítványozó, mind a többi felszólaló, kétségbe vonhatlanul kitűnik abból, hogy a reform-kérdéseknek e — mondhatnám — gyakorlati oldalát még távolról se érintették, s felszólalásaikban vagy merőben a tagadás meddő világában mozogtak, vagy oly szintelen és határozatlan kifejezésekkel éltek, melyeken eligazodni felette bajos, hogy ne mondjam, lehetetlen.

De talán jobban eltalálta a kérdés nyitját a fennebb jelzett röpirat? Anynyi áll, hogy a többi felszólalásoknál sokkal többet ér, a menynyiben legalább körvonalozza azon elveket, melyeket a reform-egyletnek zászlójára kell tűzni. Van-e ez elvekben valami új, az az olyan, a mit protestáns egyházunk eddig is ne vallott volna magáénak, s a mi új bennök, jó-e? E két kérdésre észrevételeimet második cikkem számára tartom fenn.

Szász Domokos.

A PAPVÁLASZTÁSI SZABÁLYOK VIII. FEJEZETÉHEZ.

„Törvény visszaható erővel nem bir.“ A világ évezredes gyakorlata szentesíté ez igazságot. Midőn az 1865-ki széki zsinat a papválasztási törvényeket megalkotta, valószínűleg, nem volt gondolatában, ez axiomát megdönteni; nóha a gyakorlat, ha ugyan pár esetből általánosságra következtethetünk, ellenkezőt tanusít. Említett szabályok VIII. fej. b) pontja szerint „harmad osztályu egyházak papjai pályázhatnak a 2-dik és 3-dik osztályuakban“; tehát, az első osztályuakban nem. E törvény kelte előtt harmadik osztályu egyházakba kilépett papokat is kötelezi-e ez, midőn még első, vagy harmad osztályu egyházak nem is valának; vagy csak a jövődöbeliekre szól? . . . szabályszerűleg kifejezve nincs. És éppen ez okból, magyarázhatja ezt, a ki akarja, és a ki természetes örök igazságokat nem ismer, éppen saját tetszése szerint. A mint hogy előfordult esetben (melyet részletezni ezuttal nem akarok) foganatosított is, miszerint 1865 előtt (már most) harmad osztályu egyházba kilépett két papi egyén, egy első oszt. egyházban való pályázattól, éppen a papválasztási szabályok fennérintett pontja alapján üttetett el. Mely abszurdumból, könnyű ugrással lehetne ama másik abszurdumra következtetni, mely szerint az 1865 előtt I. előmenti fo-

kozattal végzett, de a később hozott papválasztási szabályok VIII. fejeletének pontja ellenére illetéktelenül mégis első osztályú egyházba lépett egyének, őket megillető harmad osztályú egyházak pápjaiavá reducaltatnának.

Szükséges lenne azért, ha azon legfőbb testület (értem a gen. zsinatot, melynek a mint koordináltja nem le-

het, úgy felette csak a főfelügyeleti joggal felruházott államfő állhat), mely e törvényt alkotta, az önkényes eljárások meggátlása tekintetéből egy felvilágosító magyarázatot adna ki, avagy csak egyszerűen mondaná ki, hogy hozott törvényeink visszaható erővel bírnak-e, vagy nem? *)

— — gy.

TÁRCA,

„SPURGEON.“

(A baptista szónok.)

I.

1861-dik év nyarán Londonban, az Oxford-streeten, egy gazdag műkereskedés bolti kirakatában két feltűnő kép volt jelentőségteljesen egymás mellé kiállítva. Palmerston föld-, és „Spurgeon“ ég felé mutató újjal és tekintettel.

A jövő-menő sokaság tömegekben állt meg a kirakat előtt s különféle kérdések és megjegyzések kíséretében szemlélte a két képet, melyek az akkori London két leg-hiresebb férfiát ábrázolák. Az egyik már pályája vége felé járt; a másik még ifju erővel folyvást emelkedett. Melyiknek volt igaza? Palmerstonnak-e, a nagy államférfiúnak, ki a föld felé mutatott, vagy Spurgeonnak, az egyszerű baptista szónoknak, ki hitteljesen ég felé intett újjával? Én azt hiszem, mind a kettőnek...

Palmerston élete már a történeté; Spurgeon élete még a jelené. A kettő közül miunket, e lapok hasábjain, bizonyosan az utóbbinak élete érdekel közelebbről. Azért foglaljon itt helyet Spurgeonnak, a baptista szónoknak, életrajza.

Arra, hogy valaki Londonban a közfigyelmet magára vonja, csaknem annyira kívánatlik, mint hogy neve a Missisippitől a Dnieperig ismertté váljék. Igaz, hogy a világ városban a hírlapok, mint a közfigyelem éber őrei, mindent gondosan jeleznek, mi a nyilvánosság elébe tartozik; és sehol sem könnyebb, mint Londonban, elérnünk azt, hogy nyilvános fellépésünkről a lapok megemlékezzenek, sőt éppen ennek teljes kikérülése volna ott csaknem lehetetlen; de nagyon csalódnék bárki, ha nevének több, vagy kevesebb lapokban lett felemlítéséből már egyenesen azt következtetné, hogy ő híres emberré lett Londonban. Tarthat valaki ott népes közönség előtt tetszéssel fogadott meeting-előadást, vagy tudományos felolvasást: s meglehet, róla már a legközelebbi utcában, vagy tán a szomszéd házban, az ölnyi fal hirdetések mellett is, azt sem tudják, s tudni nem akarják, létezik-e a világon? Szolhatnak felléptéről dicsérőleg a lapok, megemlékezhetnek róla essay-ikben a review-k: és mégis meglehet, csak egy rövid 24 órás élete lesz Londonban; ma még beszélnek róla, s holnap már a tisztos feledékenység porát hintik nevére.

*) Mi azt hisszük, hogy egy hozott törvény visszaható erővel soha sem bír. Egyébiránt, e törvény hiányai dacára is, jobb, mint semmi törvény; de hogy még jobbá tehesük idővel, ime, megnyitjuk a tért, hol mindenki elmondhatja felette nézetét s gyakorlati tapasztalatait.

Szerk.

Csak kevés kiváló egyeseket, kiknek munkássága méjjen, s elhatározólag behat a közélet körébe, tisztel meg London a hírnév és dicsőség apotheosisával. A ki ezt megnyerni szerencsés, az figyelem és közbeszéd tárgya ott palotákban és padlás-szobákban, clubokban és műhelyekben, Belgraven éppen úgy, mint a Cityben, vagy az irlandi város részben, a Hydeparkon éppen úgy, mint a Cremongardenben. Róla szól, róla beszél a timestól a penny-ujszágig valamenynyi lap, s egész nyilvános élete az irodalom által lelkiismeretes pontossággal, mondhatni, daguerrotypoztatik a közönség számára.

Ily hirben élt Londonban Spurgeon (olv. Szpördzsön) Károly, a baptista szónok is 1861-ben, kinek igehirdetését azon év aug. 11-dikén a tabernacle-ban magam is szerencsés voltam hallani.

Született ő, kinek neve rövid idő alatt Angliában, Amerikában, Franciaországban és Svajcban oly népszerűvé vált, 1834 jun. 10-dikén, Kelvedon nevű faluban, az essexi grófságban, hol atyja a földművelés nehéz munkája mellett, vasárnaponként az evangéliomot magyarázgatta, míg nem később Tollesburyba egy congregationalista gyülekezet lelkészeül meghivatott.

Első neveltetését a nagyatyai háznál nyerte. Itt egy részről a nagyatyának, ki egy independens egyház kitűnő lelkésze vala, másrésztől egy gyöngéd nagynénének gondos nevelése alatt korán szép fejlődésnek indultak a fogékony gyermek tehetségei. És mielőtt még nyilvános iskolába feladatott volna, a mindennapi bibliaolvasás, melyet szép, tiszta, csengő hangjánál fogva a házi isteni tiszteletnél rendesen vele végeztek, ugyszinte a nagytya predikálásainak szorgalmas hallgatása s különösen Bunyan „Pilgrim's Progress“ (zarándok útja) című munkája benne a kedély vallásos hangulatát már zsenge gyermekkorában felébresztette.

Nyolc éves volt, midőn Colchesterben, hova szülői időközben áttelepültek, iskolába adatott. Előmenetele minden tantárgyban gyors vala, s minden vizsga alkalmával újabb-újabb jutalomdíjra tette magát érdemessé. Mert Angliában — mint ez közönségesen ismeretes — a növendékek nemes törekvésének buzdítására, a vizsgák alkalmával nagy ünnepegyességgel, számos, többnyire szülők és ügybarátok által összerakott jutalomdíjak szoktak a szorgalmasok között kiosztatni.

Tíz éves korában, az apai háznál, értelmes, komoly és buzgó biblia felolvasásával egy jelen volt missionáriust annyira meglepett, hogy az ezen szavakra fakadt: „e fiúból idővel még oly híres egyházi szónok lesz, minő Rowland Hill vala.“ A missionarius maga is megérte jóslatának, reményének beteljesedését.

Tizenöt éves korában, a maidstonei gazdasági collegiumban találjuk már őt a természettani tudományok szorgalmas tanulásában. Tanárai őt tanítói pályára nézték ki; s ezen korán nyilvánult képességének tulajdonítható, hogy 16-dik éves korában, 1849-ben, Newmarketba ment házi tanítónak, honnan a görög- és francia-nyelv elemeinek rövid idő alatt tett elsajátítása után még ugyanazon évben Cambridgeben nyert egy nevelőintézetben melléktanítói alkalmaztatást.

Az ifju Spurgeon lelkében már darab idő óta erős forrongások, sok belső harcok nyugtalankodtak, melyeket elhallgattatni — bár mint akarta — képes nem vala. Küzdött benne az ész a hittel, mignem ez utóbbi csakugyan győzedelmeskedett, és szive azon üdvös változáson ment keresztül, mely nélkül valódi keresztyén élet nem képzelhető. Ő e változást az isteni kegyelem mellett, egy wesleyanus lelkésznek tulajdonította, kinnek ezen ígék felett tartott predikálása: „én reám nézzetek, hogy megtartassatok fölneked minden határai; mert én vagyok az Isten, és nincsen több!“ (Ézs. 45, 22) rá nézve eldöntő befolyást gyakorolt. Mindjárt bementés által megkereszteltette magát s ő a paedobaptista atyának és nagyatyának ivadéka, az islehami baptista gyülekezet tagjává lön. Mert gyakori eset az Angliában, hogy a felnöttek a születésökökkel nyert vallást változtatják; a honnan származik, hogy ugyanazon család tagjai 3—4 különböző hitfelekezethez vagy denominációhoz is tartoznak a nélkül, hogy ott ezen körülmény a családi kötelékek gyengítésére hatna ki. A vallás változtatás ott többnyire a meggyőződés kifolyása; a szabad meggyőződést pedig az angoloknál még az apa is tisztelni tudja fiában.

Cambridgeben még ugyanazon évben több kitünő baptista férfakkal érintkezésbe jövé, elhatározta, hogy az igehirdetés pályájára szenteli magát; s e célból ő lelkész-képző intézetbe akart lépni, mit atyja is igen ohajtott. Azonban, Angliában a legtöbb dissidenseknél a theologia kitanulása nem szorosán megkívántató kellék a lelkészszé lehetésre, mi ott nem az iskolai képzetés hasznos voltának el nem ismeréséből, hanem inkább az egyéni és testületi szabadság nagymérvű méltánylásából származik. Maga Spurgeon is, ki csakhamar lemondott a theol. semináriumba lépés szándékáról, soha theológiát nem végzett, sőt theologiai intézetbe sem járt; még is, nemcsak lelkészszé, de nagyhirű egyházi szónokká is lön; s bár ő is hasznát vette volna, ha valamely theol. intézetben szakképzetetést nyer, magán-szorgalommal és tanulmányozással a theologiában iskola nélkül is oly szép ismeretet szerzett magának, minővel continensünknek sok lelkésze, ki tán egykor kitünő osztályzattal végezte a theol. iskolát, nchezen dicsekedhetik.

Lemondván a theol. intézetbe lépésről, egy cambridgei vallási egylet szolgálatába lépett, úgy nevezett, evangelistának, hogy mint ilyen, faluról-falura, városról-városra járva, prédikálgasson.

Az angoloknál arra nézve, hogy a kik maguk az igét nem keresik, az ige által kerestessenek fel, kettős intézmény létezik. Egyik, a vallási reüniók rendezése; másik pedig, az ugynevezett, evangelisták alkalmazása.

Mint hogy a vallási reüniókról alább a maga helyén szólandok: itt csak az evangelistákat akarom megismertetni.

Az evangelisták többnyire szegényebb sorsu hitbuzgó ifjak, kik oly célból fizettetnek a vallási társulatok által, hogy mindenütt széljeljárván, a hol csak módot s alkalmat találnak: utcán, téreken, parkokban azonnal prédikáljanak s hirdessék a Krisztusban megjelent üdvességet; sőt megvigyék annak örömeit az egyesek, főleg a proletáriusok hajlékaiba is. Ezek sajátlagos theologiai képzettséggel nem, de annál nagyobb bibliai jártassággal bírnak s egy fokkal magasabban állanak a biblia s egyéb vallási könyvek árulatóinál, az ugynevezett, colporteuröknél. Táskájukban rendesen biblia s egyéb vallási könyvecskék, melyeket majd pénzért, majd ingyen is osztogatnak. Felkeresik a hit nélküli tömegeket és egyeseket, és azokat mindenütt a hit fegyvereivel ostromolják, sokszor oly tapintat-teljesen s bámulatos buzgósággal, hogy kik az előtt istenről hallani sem akartak, annak buzgó imádóivá lesznek. Ezért az evangelisták a lelkészeknek mintegy úttörői, az egyháznak valóságos eclaireurjei s pionnierjei a vallási kötelékeken kívül eső világban. Ily fontos hivatással bírván az evangelisták, azokkal a vallási társulatok a nagyobb városokat, sőt a vidékeket is szinte behálózzák. Londonban az egyházak maguk is tartanak ily hithirnököket, kiknek munkássága nagyobb részint a fővároshoz van köttetve; de vannak, főleg a vidéki társulatok által szerződött evangelisták közül sokan, kiknek egész nagy vidék mutatatik ki munkamezőül, s kik ennél fogva egyik helyről másikkra vándorolva, prédikálnak. Angliában általában prédikálási szabadság uralkodik. Sokszor láthatni ott, hogy valamely utca sarkán bérkocsis, csizmadia vagy szabó — ha kedve tartja — el kezd prédikálni. Össze-vizsza beszél mindent, régi vagy új tanokat hirdet? a rendőr még csak feléje sem tekint. Az elmenők megállanak; néhány percig hallgatják, s ha látják, hogy hivatlan apostol, ott hagyják, s ő beszélhet reggeltől estig, míg meggyőződik, hogy e pálya nem neki való. Angliában maga a szabadság a legjobb homeopathája s correctívuma a szabadsággal való visszaélés által elkövetett hibáknak. De térjünk vissza evangelistáinkhoz. Ezek főleg vasárnapokon, de hétköznapokon is felkeresik Londonban a parkokat s általában azon helyeket, hol heverő, ácsorgó tömegeket találnak. Ők ismerik közönségüket; ismerik a mezőt, melyen számukra aratás ajánkozik. Valamely emelkedettebb helyen megállanak, néha székre vagy asztalra hágnak fel; s el kezdenek imádkozni, majd bibliát olvasnak és aztán prédikálnak. Az ácsorgó nép elébb kíváncsiságból oda megy; majd figyelni kezd, és ha érdekes a beszéd, egy fertály óra alatt sokszor ezernél is több hallgató — nem ritkán a művelt osztályból is — gyülekszik össze az evangelista rögtönzött szószéke körül. Beszédjének tárgya rendesen a Jézus Krisztusban való hit, a váltság, a bűnbánat, a megtérés és az isteni kegyelem. A beszéd többnyire rögtönzött előadás, minden homiletikai kultúra nélkül; sokszor meglepőleg hatásteljes; de még többször silány üresség. Ha a szónoklat gyenge, a közönség minden boszszantás nélkül, apránként elolvad; s mikor már látja az evangelista, hogy nyáj nél-

kül maradt a pásztor, befejezi kultuszát és háládatosb közönséget keresve, tovább halad vándor-pályáján.

Ily munkára vállalkozott Spurgeon is, 16 éves korában, midőn a cambridgei vallástársulatnál 1850-ben evangelistának szerződtette magát. Igaz, hogy ő, valamint egykor Wesley és Whitefield a prédikálással gyermek fővel is feltűnő sikert aratott; de azért az ily tünemények csak ritka kivételek maradnak s Angliában is igazolja a tapasztalás, hogy az igehirdetés nem gyermekeknek, vagy tapasztalatlan ifjaknak való munka.

Spurgeon Tevershamban prédikált először. Képzelem, hogy beszéde nehezen állta volna ki a műbiralat rostáját; de mégis annyira sikerült az s oly feltűnést gerjesztett a hallgatók között, hogy aztán ifjak és öregek siettek az ékesszóló, bátor és eredeti ifju evangelista hallgatására.

Miután prédikálásai a vidék köztetszését kivívták, Waterbeachba, egy szegény falusi baptista gyülekezetbe rendes lelkészül meghivatott. Csekély fizetése miatt tanítással is kelle foglalkoznia; de azért egész lelkesedéssel folytatta lelkészi hivatalát s a maga tovább képzésének munkáját. Egy pajtából átalakított helyen tartotta az isteni tiszteletet, prédikálása alkalmával minden hely, minden szeglet színig megtelt a pajta-templomban buzgó és figyelmes hallgatókkal s a jó falusiak Spurgeon hathatós beszédei után mindig nagy megindulással távoztak el az isteni tisztelet helyéről.

A waterbeach-iak semmit nem óhajtottak buzgóbban, mint hogy az ő szeretett ifju lelkészők közöttük öregedjék meg. De a gondviselés máskint rendelkezett!

Filó Lajos.

BELFÖLD.

AZ ÁLLANDÓ FŐCONSISTORIUM GYÜLÉSEI.

IV.

Január 29. — A beérkezett folyó tárgyak előtt, többféle előleges jelentés történt, melyek a tanácskozási idő nagyobb részét igénybe vették.

1) Elnök m. Szacsvai Zsigmond úr jelenti, hogy egyházi kormányzó főtestületeink szervezésére vonatkozó, s állítólag 35 darab beérkezett vélemény, hozzá, mint az előkészítő bizottság elnökéhez áttétetett; de számozatlanul, a vételi nap följegyzése és jegyzék nélkül; ő azonban a darabokat összeszámítván, csak 33-nak találta; a jelentett hiányok kipótlását tartja szükségesnek. Továbbá, mielőtt az előkészítő nagy bizottságot egybehívhatná: a vélemények kivonatos egybeállítását kell előmunkálat gyanánt elkészíteni; erre csak az előkészítő bizottságnak Kolozsvárt lakó tagjait lehetőleg felhasználni, minthogy itt munkára alkalmazható tag igen kevés van, kéri a kolozsvári főtanoda tanárai közül kinevezve volt, de onnan kilépett bizottsági tag Kolozsvári Sándor helyére Szabó Sámuel kineveztetni, kit ő már levélben az előmunkálatokban való segédkezésre föl is szőlített. — A gyűlés útasítja a titkárt a kezelési és ellátási hiányok utánpótlására. Az elnököt, mult év jun. 12-iki népes gyűlés által fölhatalmazottnak tartja, hogy segédtagokat a bizottságba szükség és belátása szerint fölvehessen. Szabó Sámuel tanár kijelenti, hogy

megbízását csak oly értelemben vállalja el, hogy magát az előkészítő nagy bizottság tólvivője tiszt. Szász Gerő segédjének kívánja tekintetni.

2) A szükségesnek mutatkozó s a jan. 15-iki gyűlésen szóba jött népes gyűlés idejére nézve, elnök tudatja, hogy b. Kemény Ferenczel értekezve: a húsvét körüli országgyűlési szünetet tartják erre legalkalmasabbnak; mert mult évben országgyűlési képviselőink közül többen kinyilatkoztatták, hogy anyaszentegyházunk szervezési kérdéseiben részt kívánnak venni. Ezeknek méltányos kérését már az 1869 őszén tartott népes gyűlés teljesített határozta; különben is anynyi szakértő ügyfelünk tanácsát szembevetendő kár nélkül nem nélkülözhetnők.

3) Pénztárnok Bányai Vitális jelenti, hogy az egyetemen mulató ifjaink segélyezésére rendelt háromféle (báró Bánfi-féle, protestans alap és Kalvin-alap) tőkék kamatai egy évre 290 frt 58 krt tesznek jelenleg; azonban a pénztárban kiadható kamat csak 118 frt 39 kr van; a többi közelebből bevárando. Továbbá, a Kalvin-alaphoz időközben mintegy 40 frt tőkésitendő összeg érkezett s újabb pénz tármaradék is van ki nem adott kamatokból 41 frt, ezekre nézve intézkedést kér. — A gyűlés elrendeli, hogy jelenleg egyetemen levő és segélyért folyamodott Debreceni József és Herepei Gergely számára 100—100 frt segély adassék, a többi bejelentett összegekről és fenmaradó kamatból vásároljon a pénztárnok egy db földhitelintézeti és egy db földtehermentesítési 100 frtos papírt s ezeket csatolja a tőkéhez.

4) Ügyvéd Szentiványi Ferenc úr jelenti, hogy a székely-földvári egyháznak patronusainál kölcsönben levő s évek óta kamatoztatás nélkül heverő tetemes tőkék iránt az egyházi főtanács, a püspök előterjesztésére, még mult év tavaszán Szilágyi Miklós urat, Felvincről, nevezte volt ki, hogy az illető patronusokkal személyesen találkozzék s a kamatok folyóvá tételét eszközölje. Most egyik patronusnak, névszerint özvegy b. Löventhalnénak, kinél a tőkék tetemesebb része van, megbizottjától azon értesítést vette, hogy a báróné fizetni kész; de kimutatást kíván arról: csak ő egyedül adós-e a rajta követelt összegekkel s nem részes-e azokban testvére, özvegy Klébesbergné is? Enyedi-egyházmegyei esperes tiszt. Basa Mihálynak sürgetőleg megrendeltetik, hogy a székely-földvári egyház követeléseire vonatkozó kötleveleket és egyéb okmányokat mentől előbb küldje be, mert említett báróné itt lakó megbizottja kijelentette, hogy fel van hatalmazva ama tartozásokat, bizonyos közelebből kinyerendő kárpótlási papirokból törleszteni.

5) Főtiszt. püspök úr jelenti, hogy hozzá Küküllőmegyéből egyik lelkésztől érkezett jelentés szerint: bizonyos egyházi szőlődézmák iránt, melyeknek megváltása országos törvényben elrendeltetett, a jelentések elfogadására és a valósítás megtételére kinevezett bizottság elnökénél bejelentést tett, de ez őt elutasította. Alkalomszerűleg szóba jött, hogy a bejelentési formások és kellékek bonyolultsága és nagy száma miatt számos szőlődézma megváltási bejelentést a bizottsági elnökök a helyett, hogy a bejelentőket jó akaró utasításaikkal utbaigazítanak, formasági okokból visszautasítják. Egyházi főtanácsunk elhatározza,

hogy a könnyen történhető károsodások kikerülése végett, a szőlődézma megváltási ügy vezetését maga kezébe veszi s megbizza ügyvéd Szentiványi urat, hogy legközelebről a helyi földtehermentesítési alapigazgatóságnál a szükséges adatokat szerezzék be s készítsen rövid utasítási tervet, mely bejelentés és megvitatás után egyházmegyénk espereseinek megküldethessék, kik aztán köteleztetni fognak egyházaik dézma követeléseit felterjeszteni.

6) Főtiszt. püspök úr felszólal, hogy a folyamatban lévő telekkönyvezés alkalmával oly bejelentési mulasztások történhetnének, melyek miatt különböző egyházi vagyonainkban és tőkéinkben kárt vallhatnánk. A gyűlés megbizsa a titkárt, hogy egy kellőleg részletezett utasítást dolgozzon a jövő gyűlésig, mely az egyházmegyékhez kiküldhető legyen.

7) Különböző kicserélt államkölcson kötvények érkeztek le a budai állam-közpénztártól a helyi fő vám- és adóhivatalhoz, melyek kamataikkal együtt az egyházi főtanács nyugtáira ki fognak adadni. Ugymint: a marosvásárhelyi ref. főtanoda részére 140 frt kötvény és 42 frt 49 kr. kamat; a déési egyháznak 3990 frt. papir, 231 szelvénynyel és 251 frt. 37 kr. kamat; a sepsi-szentgyörgyi tanodának Körösi-Csomaféle-papir 2978 frt, 72 frt. 96 kr. kamattal; végre 1130 frt papir, 333 ft. kamattal (kié??). A titkár utasítatik a szabályszerű nyugták kiállítására, melyeket b. Kemény Ferenc fog az elnökség részéről aláírni.

8) A királyi biztosság átír bizonyos a helyi fő adóhivatalhoz még 1861 december 21-n letett összegek iránt, melyek mellől a régibb kormány hivatalnokaitól történt átvétel alkalmával a tulajdonosságot bizonyító kimutatás elvévedt. Levéltárunkban után keresendő: nem történt-e az időtájt valami ilyes letétel egyházaink stb. részéről?

9) Régibb, hét évi jegyzőkönyv és okiratok betürendes névsora (index) elkészítéseért Barkó és Konc uraknak bizonyos összeg utalványoztatik.

10) A luka-ilencfalvi nagy áldozattal felállított, s buzgalommal fentartott iskola egyik tanítójának fizetésére egyházi főtanácsunk mult évben, az államsegélyből 150 frtot adott; most bár kissé megkésve, ennek további folyová tételét kérik az egyházmegyei tanács útján. Áttétetik a segély kiosztási tervvel foglalkozó bizottsághoz.

r. t.

VIDÉKI ÉLET.

Erdővidék, jan. 15.

Az 1868-ik évi 38-ik törvénycikk, úgy a községi, mint felekezeti iskolákat — élén a tanfelügyelővel tankerületekre osztván, az iskolai felügyeletet a központi iskolatanácsra bizta.

Minden intézmény, úgy a polgári, mint egyházi, csak akkor válhatik közhasznúvá, ha a megbízható közegeket magakörül gyűjtheti és közreműködésüket megnyerheti. És így, a központi iskola-igazgató bizottmány is az elébe tűzött nagyfontosságú népnevelési intézkedést csak úgy vezetheti célja felé: ha körébe vonja minden egyházmegye közbizalmi egyéneit. De hogy ez nem így van; legalább az 5331 ref. lelket számláló Miklósvárszékre, legyen szabad — a réformátusokat illetőleg — határozottan tagadnom.

Több, mint egy éve, hogy a miklósvári és háromszéki központi iskolai bizottmány szervezve van; és az 5331 lelket számláló réformátusokat ezen bizottmányban réformátus nem képviseli ez ideig, míg a sokkal csekélyebb számú unitáriusoknak négy; a rom. catholikusoknak hasonlóan négy, vagy még több tagja van a központi iskola-bizottmányban. Pedig ha egyéb nem, a méltányosság azt követelné, hogy a miklósvárszéki tekintélyes számú réformátusok is képviselve legyenek azon iskolai bizottmányban, mely a felekezeti iskolák felett is csak nem élet-halál joggal bír anynyiban, a menynyiben azokat, ha az 1868-ik 38-ik törvénycikk rendeleteinek meg nem felelnek, nem csak meginthei, hanem örökre be is zárathatja. És kérdem: ha a szükséges iskolai képviselő hiányzik, honnan tudhatja meg bármelyik egyházközség azt, hogy iskolája jó, vagy rossz; kielégítő vagy nem; honnan tudhatja meg; hogy megintetett, vagy nem? Mert, mint hallom, a megintés foganatosított a nélkül, hogy az illető felekezet kebléi eljárósága arról értesítettet volna.

Kit illet ezen mulasztásért a felelősség, nem tudom; hanem legyen szabad remélni, hogy a miklósvárszéki réformátusok ezen központi iskolai bizottmányban mielőbb képviselve lesznek, ha az nem akar róla — nélküle intézkedni. *)

A mi iskoláink állását illeti.

A mig biztos adatokhoz juthatok, egyelőre csak annyit írhatok: hogy a felnevelés iskoláztatása több egyházközségünkben szép eredménnyel foly; és hogy dicséretes verseny van a tanítók közt a tanításra, az egyház — községek között az iskolák felszerelésére nézve; mert alig van iskolánk, mely kisebb, vagy nagyobb mértékben bérendezve ne lenne. Azt azonban korántsem állítom, hogy a célt már elértük, de azt igen: hogy futunk feléje és már is örvendetesen haladunk előre.

Sebestyén Károly,
bölöni ref. pap.

EGYHÁZI HIREK.

— Nagy-enyedi egyházmegyénkbe kebelezett kercesdi egyházunkban a papi állomás megtresedvén a mult évben, a közszeretben állott, és ma is kedves emlékü Muzsnai Pál kilépése által: helyébe január 22-én lön beigtatva, az ujon választott lelkész: Sebestyén Sándor. Az ünnepelességet esperes Basa Mihály — gener. director — hajtotta végre; e derék öreg, apostoli kedélyű és buzgalmu, örökifju lelkű paptársunk, kivel egy pályán szolgálhatni: a közelhaladás érdekében, valódi szerencsénknek tartjuk. Mind az ifju, mind az öreg szolgálának kívánjuk, hogy munkálkodásuk eredményének sokáig örüljenek.

— (Felhívás.) A „küküllőmegyei néptanító egyesület alapszabályai“ a nagyméltóságú magy. kir. közoktatásügyi miniszterium által megerősítettvén, tisztelettel felhívom Küküllőmegye minden nemzetiségű és felekezeti néptanítóit, úgy azon lelkészeket s polgártársainkat, kik a népnevelés szent ügyének előmozdításában szellemi és anyagi támogatásukkal, közreműködni kívánnak, sziveskedjenek f. évi febr. 15-én d. e. 10 órakor

*) A 125. fejezet e tekintetben jogot és kötelességet involval; exequalja az illető egyházi hatóság: mert övé a felelősség. Szerk.

kezdődőleg, Dicső-Szent-Mártonban tartandó alakuló gyűlésen, megjelenni. Dicső-Szent-Márton, január 21. 1871. Rediger Árpád, ideigl. elnök.

— A „Religio“-bül olvassuk, hogy a nyitrai püspök Roskoványi őnagysága kihirdette megyéjében a romai concilium határozatait. Ime, egy ragyogó példája az ultramontanizmusnak. Egy főpap, gazdagon dotálva a magyarföld áldásából: a placetum regium ellenére, mely hazánkban törvény, ellőki lábai alól a haza törvénye iránti tartozást, hogy serviliskedjék egy oly hatalomnak, mely már csak árnyék, s mely ellen ők-magok harcoltak Romában — látszatból; s haldoklásában ma már hiveinek lelkiismerete után kapkod. Csak tovább, ti szabadelvű, Romában reformer-lovagok; jertek ti is, hisz előbb, vagy utobb — tudjuk — hogy nem fogtok rugodozni ez ősztön ellen.

* Baló Sándor helybeli lelkészársunk és barátunk a napokban lépett házassági szövetségre, a magyaró-kereki lelkész nemes kedélyű és bájos leányával — Fazakas Annával. Szívünkben kívánjuk, hogy amaz áldások, melyeket ő másoknak elmondott időnkint, mint a galambok térjenek vissza most saját frigyére, s tegyék boldoggá egy egész életre!

„ARANY-KÖNYV.“

(h....s) A n-enyedi egyh. megyében a g.-kereszturi egyház-községben egy szép és magasztos ünnepély folyt le az év utolsó napjaiban. Ezen egyház ugyanis, mely a forradalom alatt oly borzasztó catastrofának volt szintere, midőn nem csak anyagi javait, de hivei számának nagyobb részét is elveszítette, nem sokára az események után életre-valóságának oly szép jeleit adta, hogy lassan ugyan, de úgy szólva, saját erején a régi romokból egy új, szép és ékes templomot épített. Még az építés alatt g.-kereszturi születésű t. Bartok János ur, hogy ez által is nagyobb buzgóságra, kitarásra ösztönözze a hiveket, megígérte volt, hogy midőn a templom merőben kész leend, orgonát tétet belé. T. B. J. ur a mult évben szavát bé is váltotta, midőn rom. cath. nejével t. Szőke Katalin uraszonnyal, egy 600 ftos orgonával diszesítette fel e templomot „Istennek dicsősségére, a vallásos buzgóság emlékére, őseinek emlékezetére.“

Ezen áldozat a mai közönyös világban a milyen ritka, annyival nagyobb becsű. Régen-régen, a vallás oltárára tett áldozat, úgy szólva, a mi őseink szív véreinek rendes lüktetése volt; de most... míg főbb pátronusaink sorában is csak a ritkaságok közé tartozik; annyival nagyobb elismeréssel tartozunk azon közép-sorsú barátaink, felebarátaink iránt, kik az önzés, s a minden napi élet nyitgei közül kiemelkedve, tetlegesen a vallás oltárára teszik fel hála érzetüket. Az új és díszes orgona éppen az egyh. megyei vizsgálat alkalmával állítatván fel, az egész egyházat helybeli minden rendű s felekezeti közönség jelenlétében, ünnepélyesen felszenteltetett, midőn is a buzgóság kifolyása újabb buzgóság forrás-ereit nyitotta fel, többen készeknek nyilatkozván, egy az újabb kor igényeinek megfelelő iskola építtetésére.

* * *

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS,

— Becses lapunk „Arany könyv“ című rovata a t. szerkesztő úr által azok neve örökítésére van felajánlva, kik az egyház virágzását elősegítették; legyen szabad, nekem is egy kevés tért kérnem — ha méltó lenne — a kristyori ev. ref. egyház 1870 július 17-én tartott gyűlése jegyzőkönyve közlésére:

„Miután az egyházat, az 1848-iki belviharok csaknem megsemmisítették, egyházunk tagjai közül sokan más községbe költöztek, a sok rongálás kiigazítására egyházunknak különben is csekély jövedelméből kellett fizetni: felhivunk minden buzgó embert az áldozatra, mely áldozat által létesítsünk egy oly állandó alapot, hogy abból egy papot bár 300 frttal o. é. díjazhassunk.“ A legnagyobb lelkesedéssel fogadtatott e felhívás, s az adakozás a következőleg történt:

Mi alóliartak, indittatva a vallás és nemzetiség szent érzetétől, elhatároztuk anya-egyházunknak, mely több év óta lelkész nélkül volt, egy oly alapot állítani elő, mely alapból lelkészünk legalább 300 frttal o. é. díjaztassék; ezért kötelezzük magunkat, visszavonhatlanul, hogy a nevünk után írt adományt egyházunknak teljes birtokába átadjuk, hogy azt, mint tulajdonát kezelje, a fekvő birtokokat magára telekkönyvileg átírassa, s ezen adományhoz sem mi, sem maradékunk többet birtokjogot nem tarthat.

A) Pénz adakozás: Kristyori Ferenc 150 forint, Kristyori Lajos 150 frt, Antalfi József 100 frt, Gyarmati József 20 frt, Belle István 30 frt, Szakács István 25 frt, Margovics János 10 frt, Kristyori Albert 10 frt, Pap László 30 forint, Kristyori Ágnes 70 frt, Gál Luiza 10 frt, Kristyori Béla 40 frt.

B) Földek: Baternai Florentina egy 16 $\frac{1}{2}$ vókás szántó; Kristyori Árpád egy 4 v. sz.; Kristyori Béla egy 4 v. sz.; Kristyori Lajosné, született Kabincki Teréz 3 v. sz.; Kristyori Árpád 2 hold 1000 □ öl legelő; Kristyori Árpád 3 hold legelő és szántó; Kristyori Béla 14 v. sz.; Kristyori Béla 2 v. sz.; Kristyori Béla 12 $\frac{1}{2}$ v. sz.; Kristyori Lajos 9 hold 400 □ öl kaszáló.

C) Magtár: mely 1876-on kezdve a papifizetést évente 100 frttal o. é. fogja nevelni.

E szép alapítványt tették Kristyori lelkes protestáns tagjai. Vajha több desolalt egyházaink, ezt látva, megkisértenék a föltámadást. Kristyori, 1871. január 21.

Albert Imre,
ev. ref. pap.

NYILTPOSTA.

10) Alig, hogy négy számot adtunk lapunkból, már is telve van szerkesztői tárcánk sérelmekkel, és érzékenykedésekkel, melyeknek közlése izeket venne igénybe, nem tudjuk, kinek épülésére. Uraim, barátim: legyetek türelmesek és legyetek tekintettel arra, hogy a nyilvánosság semmi esetre sem ad jogot, hogy botrányt keressünk. Tényekkel cáfoljunk; s ne toljuk mindenütt előtérbe édes magunkat és kicsinyes ambícióinkat, melyek mindenkor individualis gyarlóságról és törpeségről tesznek taubizonyoságot — a közügy kárára.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

I. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1871, FEBRUÁR 9.

6. SZÁM.

Megjelenik minden esütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr., — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

B. EÖTVÖS JÓZSEF.

(Szül. 1813 szept. 3. Meghalt 1871. febr. 2.)

Mire lapjaink megjelennek, csak erőtlen viszhangjaivá lettünk ama megdöbbentő hirnek; ama hinni nem akaró fájdalomnak, hogy Magyarország közoktatási ministere meghalt; hogy báró Eötvös József nincs többé!

Kedvezőbb helyzetben vagyunk, mint azok, kik az első benyomás sulya alatt voltak kénytelenek jelenteni a hirt, mely gyászba borítá az országot: s mégis remeg kezünkben a tóll, mert érezzük, hogy nagyobb sikert mutathat fel hazánk történetében nem egy; de melegebb szívet, humanusabb keblet és nemesebb ambíciókat — senki.

Akár a tudomány csarnokát; akár a költészet örök viruló mezeit; akár a törvényhozó testület sorait; akár a szép művészetek bármely ágát; akár az ékesen-szólás hatalmát kérdezzük meg: mindenütt egy elhervadt virág; egy széttört szobor; egy porba hullott lant, és a veszteség sulya alatt annál beszédesebb némaság fog szólani hazafias lelkünkhez: hogy a ki mindezekben, mint egész ember ragyogott be a jövőbe — századokon keresztül: E ö t v ö s J ó z s e f nincs többé!

Fáj övéinek, és fáj mindnyájunknak; de vigaszunk az, hogy benne azt veszítettük el, ki nemzetünknek dicsőségét meszsze elvitte, túl határainkon; és Európának vezér-férfitai tisztelettel szóltak arról, ki philosoph-szemlével nemzetének rangot vivott ki az ismeretes népek családjában; s magának maradandó emléket a jók, nemesek pantheonában.

Vajha, mint a lemenő nap visszazveti sugarát: halhatatlan szelleme munkálna tovább közöttünk; tanítna meg é r e z n i forrón; g o n d o l k o z n i felemelkedetten; s haladni a n e m e s m u n k á l k o d á s - b a n rendíthetetlenül. Mert jaj annak a népnek, mely elfeledi jeleseit; és sokszorosan jaj annak, mely nyomukba hágni méltatlan.

Őt átadták már a sirnak; emléke itt maradt szivünkben: vajha ez lelkesítne mindnyájunkat, hogy az ő példája szerint, hazánknak valódi javát munkálván, ennek maradandó élete által biztosítsuk számára a földi halhatatlanságot is; mert míg egy magyar él, Eötvös soha meg nem hal!

Szász Gerő.

A „REFORM-EGYLET“ KÉRDÉSÉHEZ.

II.

„Es ist ein Vorzug des Protestantismus, dasz er in Secten getheilt ist: das zeugt eben von seiner innern Fülle und Lebenskraft, während der katholische Glauben sich gerade dadurch als einen verjährten zeigt, dasz aller innere Gegensatz, und damit alle innere Regung ausgestorben scheint.“

Hegel.

A mint első cikkem végén említém, a reformegylet kérdésében megindult mozgalom a Kovács Al-

bert t. barátom röpiratának megjelenésével új stadiumba lépett. Érezte, hogy egy hiányt be kell töltenie; a többi felszólalók önkéntelen vagy szándékos mulasztását helyre kell pótolnia; mert reformegyletetszervezni, határozottan körvonalozott program nélkül, oly törekvés, melynek ohajtott sikere nem lehet. Ő tehát vállalkozott arra, hogy programot készít, azaz: följefti azon elveket, melyeket — nézete szerint — a reformegyletnek zászlajára kell tűzni. Röpirata ez

elvek fejtegetését tartalmazza. Eltalálta-e a kérdés nyitját? Kijelölte-é azon utat, melyen haladva, a mindnyájunk által ohajtott reformok, nem csak elméletileg egyeseknek vallásos fölfogásában, hanem gyakorlatilag is, a protestans egyház vallásos életében létre jöhetnek? Véleményem szerint — nem. Az általa kijelölt ut revolutiora igen, de reformatiora nem vezethet; a protestans egyház kebelében egy új sectának (vagy bárminek nevezzük) létre jöttét eredményezheti; de a jelenleg létező s történelmi alapokon nyugvó protestans felekezetek vallásos megújodását nem eszközölheti. Részemről pedig az utobbit ohajtom; mert egy új secta alakításának semmi szükségét nem érzem, miután a jelenleg létező protestans felekezetek a szabad mozgásra eléggé tág tért nyitnak, s alapelveiknél fogva, a tovább fejlődés s haladás életfeltételeit magokban hordozzák. A Kovács Albert által föllállított elvek közül némelyeket keletkezésüktől fogva magukénak vallanak, azoknak kimondása tehát reform-egylet alakítását nem igazolja; de vannak azok között olyanok is, melyeket részemről a protestantismus alapelveibe ütközőknek tartok; s végre olyanok, melyeknek elfogadása a jelenleg létező protestans felekezetek teljes felbomlására vezetne.

Ezen állításaim igazolása végett, lássuk ez elveket rendre.

Az első így van formulázva: „az egylet az evangéliumi keresztyénség álláspontján áll.” Oly elv, melyet minden protestans felekezet kezdettől fogva magáénak vall lutheranus, unitarius, reformatus egyaránt. Háromszáz év óta létező oly egyletek ezek, melyek zászlójukra ezt a jelszót tüzték, s ha dacára ennek, vallásos tanaikban, szertartásaikban, s általában egyházi institutioikban egymástól eltérő eredményekre jutottak, ez a felfogás különféleségének természetes, és szükségképeni következménye. S ha igaz az, hogy az egyes felekezetek, kisebb-nagyobb mértékben, az eredeti alaptól eltávoztak: ki reformálhatja azokat más, mint ők önnönmagukat? Rajtuk kívül álló egyletek, soha. Külön-külön, mindeniknek saját kebelében kell reform-pártoknak alakulni; a szabadelvű elemeknek erős phalanxá tömörülni, s oda hatni, hogy a szükséges reformok a tan, ritus és szervezet terén létre jöjjenek. Avagy, mi uton indult meg a reform-mozgalom a középkorban, melynek következtében aztán kitört a 16-dik századi vallásos forradalom? Fölléptek a Valdok, Wiclefek, Husok; körülök gyülekeztek a velök rokon gondolkozásuk és sürgették a reformokat; a baseli, pisai, konstantzi zsinatokon erős pártokká tömörültek a szabadelvű

férfiak és saját egyházuk tanai, s institutio ellenük szállottak; kimutatták, hogy azok közül melyek az evangéliomi elvekbe ütközők, tehát elvetendő; sőt nem elégedtek meg a pusztá tagadással, hanem kimutatták azt is, hogy az elvetendő tanok, minő tanokkal, az eltörlendő institutioik, minő institutioikkal helyettesítendő. Törekvésük azonban nem vezethetett sikerre, mert oly hatalommal állottak szemben, mely a reformok szükségességét konokul tagadta, s elegendő anyagi erővel birt arra, hogy azt ellensúlyozza; rendelkezésére állottak a börtönök, az autodafék, s máglyák. S mi lett e küzdelem vége? A 16-dik század vallásos forradalma. Luther, Kalvin, Socin, Zvingli stb. elődeik szomorú példájából meggyőződtek arról, hogy oly egyháznak valának tagjai addig, melynek kebelében az általuk szükségesnek tartott reformokat keresztül vinni teljes lehetetlenség; a pápasággal transactioik nem eszközölhetők. Nem volt hát előttük más út nyitva, mint kilépni a római egyházból, s végképen szakítani a pápasággal.

A mi helyzetünk egészen más és sokkal kedvezőbb, mint az övék volt. Mi örökösei vagyunk annak az evangéliomi szabadságnak, melynek diadaláért ők oly nemes önfeláldozással, s kitartó buzgalommal küzdöttek. A járom szét van törve, az iga le van rázva. Felettünk nem uralkodik többé oly hierarchia, mely a lelkiösmeret szabad nyilatkozását gátolná, s a dogmák bilincseibe verné; vallásos hitünk nyilvánításától sem a börtönök éjjele, sem a máglyák lángja, sem az autodafék gyötrelmei nem döbbsenek vissza. Feladatunk tehát nem lehet egyéb, mint hogy azon szabadságot, melyet ők annyira küzdelemnek s kiomlott vérnek árán számunkra kivívtak, fordítsuk javunkra, s azon az úton, melyet megnyitottak, haladjunk tovább. Ismétlem: a z o n a z u t o n, s megmondom, miért.

A reformatorok mindnyájan egy célra törekedtek: diadalra juttatni az evangéliumi elveket. De alig tettek egy két lépést e cél felé, azonnal belátták, hogy az ut, mely ahoz vezet, elágazó; az evangéliomnak főként vallásos tartalmát egyik így, másik amugy értelmezi s ennél fogva vallásos hitét egyiknek ilyen, a másiknak amolyan confessioikban kell kifejeznie. Így jöttek létre a különböző vallásos pártok, vagy ha úgy tetszik: felekezetek, mint természetes és szükségképeni következményei az egyéni szabad vizsgálódás és szabad lelkiösmeret jogai érvényre emelkedésének. Jól tudom, hogy sokan vannak, kik e szétdarabolt-ságot a protestantismus leggyengébb oldalának tekintik, s e miatt, vajmi gyakran hangzott felénk, a le-

folyt három század alatt, az ellentáborból a guny-
caj. Még ma is Pázmán Péterrel tartanak sokan, ki
a prot. felekezetekről, a többek között így nyilatko-
zott: „minden eretneknek tulajdon bélyege az, hogy
soha egy nyomban és egy karban meg nem állapod-
nak, hanem mihelyt elszakasztották az anyaszentegy-
ház egységének kötelét, csak tökéletlenkedtek, ha-
boztak, egymás ellen meghasonlottak s pártokra sza-
kadtak.“ Véleményem szerint, a dolog épen ellenkezőleg
áll. A mit Pázmán s vele anynyian a protestantis-
musnak gyalázatul rónak föl, épen abban rejlik an-
nak legnagyobb ereje, s legfőbb dicsősége procla-
málta a lelkiösmeret szabadságát, a hit
dolgaiban emancipálta az egyént s ennek
következtében, végképen szakított azon
törekvéssel, hogy a különböző felekeze-
tek tanaiban egységet hozzon létre.

E szempontból fogták föl a kérdést a külföldi
protestáns egyetek is, midőn munkásságuk kör-
réről az egyházi tan tovább fejtését
s ezzel kapcsolatban a létező protes-
táns felekezetek confessioinak refor-
málását kizárták, olybá tekintvén azt,
mint a felekezetek bel-ügyét, a szó
legsorosabb értelmében, melyet raj-
tuk kívül más nem végezhet. Így p. o. a
németországi protestáns egyet, mely Eisenachban
1865-ben tartá első közgyűlését s állapította meg
statutumait, határozottan kimondotta, hogy a protes-
táns vallás tovább fejtését nem tűzi ki céljául s
azt az egyleti tagok theologiai szabad munkásságának
hagyja fönn. Feladatát így körvonalozta; „törekedni
fog diadalra juttatni a német prot. egyházban a kép-
viselet elvét, leküzdeni a hierarchikus tendenciákat,
föntartani s előmozdítani a különböző confes-
sio s azoknak hivei között a kölcsönös türelmet
és becsülést, s végre pártolni minden keresztyén vál-
lalatot és munkát, mely a nép erkölcsi erejét s ja-
vát öregbíti.“ Az észak-amerikai unitariusok egyete
főként a humanus intézetek támogatását; a Gustav-
Adolf egyet a szükölködő prot. egyházak fölsegélle-
sét tűzte ki céljául. Midőn tehát Kovács Albert t.
barátom, a többi felszólalókkal együtt, hangsulyozza,
hogy a confessioik többé nem hű kifejezői a jelenkor
vallásos fölfogásának, s a különböző protestáns fele-
kezetek tagjait fölhívja, hogy egyleti uton törekedje-
nek a vallást az öszses miveltséggel öszhangzásba
hozni: merőben tévesen hivatkozik a külföldi pro-
testáns egyetek példájára, melyek közül egyetlen
egy sem tekinti ezt feladatának, mert belátja, hogy

ez az egyes felekezetek dolga. A szerencsétlen Fran-
ciaországban is a Coquerel-, Angliában a Colenso-
párt a confessioikhoz való merev ragaszkodás, s álta-
lában az orthodoxia elleni nemes harcát nem egyleti
uton kezdte s folytatta, hanem saját feleke-
zetében emelte föl szavát a Grand-Pierre-féle
orthodox párttal szemben, s küzdött szóval s irodalmi
téren a szabadelvű keresztyénség diadala érdekében.

A rendelkezésem alatti téréből azonban kifogy-
ván, a röpiratban körvonalozott elvekre további ész-
revételeimet megtenni, kénytelen vagyok egy harmadik
cikk számára tartani fönn.

Szász Domokos.

PROTESTÁNS EGYHÁZAINK ENYÉSZÉSE, S OKAI AZ ERDÉLYI VÁRMEGYÉKBEN.

I.

Megrendül a sziv keblünkben, ha csak futó tekintet
vetünk protestáns egyházaink és nemzetiségünk folytonos
enyészésére a magyar megyékben, s főleg Erdély északi
részén.

A század elején még számtalan helyt virágzó s népes
egyházak voltak, s ma már a templomok romban, s a hívő
nép elenyészve, idegen elembe felolvadva!...

Az történeti tény: hogy a két Szamos mentében, Ko-
lozsvártól Dézsig, Dézstől egyfelől le Nagy-Bányáig, más-
felől az alparéti völgyön a Szilágyságig, s fel Beszterce
felé, Kozárvár, Bethlen, Somkereken keresztül, egész a
székelyföldig: a völgyeken mindenütt virágzó magyar egy-
házak léteztek.

A ki a forradalom előtt még divó kincstári arendae
perceptorok jegyzőkönyveit a kormányzséki, vagy kincstári
levéltárakból kikeresné, azokból világos nyomára jöhetne:
mely helységek voltak hajdan tiszta magyar telepek a me-
gyékben, mert csak is azokra valának kivetve a királyi
dézsmák.

E lapok szerkesztője Kolozsvárt kézügyben kapja a
kormányzséki és kincstári levéltárakat s azokból, az egy-
házi történet érdekében, részletes kimutatást tehet e la-
pokbau. *) Nekem sem időm, sem költségem az Erdély-
ben hajdan létezett s ma már elpusztult magyar helységek
kikutatására; csak is azokról adhatok némi halvány rajzot,
melyek Erdély északi részén, s főleg a dézsi egyházkerü-
letben esnek.

A dézsi egyházkerület levéltárában létezik 1754-ről
egy törvényes öszszeírás — conscriptio — M ó z s a László
és P a l a t k a i László akkori tractualis curatorok eszköz-
lése folytán, királyi táblai cancellisták K á d á r Mózes és
B ó n i s Ferenc által végrehajtva, kik helységről helységre
kiszállva, minden a kerületben létező és létezett egyház
belső és külső földjeit s járandóságait részletesen és geo-
metriai pontossággal öszszeírták és hiteles pecséttel ellát-
tatva, kiadták.

*) Kötelességünknek fogjuk tartani; s örülni fogunk, ha eleget
tehetünk t. barátunk felhívásának.

Akkor a dézsi egyházkerületben következő 57 egyház létezett: Dézs, Kozárvár, Akna, Néma, Kérő, Borsa, Dengeleg, Ormán, Péntek, Szűkerék, Girolt, Kecsed, Kecsed-Szilvás, Onak, Esztény, Doboka, Tötör, Válaszút, Bádóg, Kide, Csomafája, N.-Zsombor, Hidalmás, Drág, Vajdaháza, Réce-Keresztur, Páncélcseh, Derzse, M.-Köblös, A.-Tök, F.-Tök, H.-Macskás, Sz.-Márton-Macskás, Kovácsi, Babuc, Solyomkő, Ördög-Keresztur, Felső-Esküllő, A. Esküllő, Fodorháza, Ujfalu, Gyula, Kodor, Szekeres-Topa, Szinye, Mánya, Kide, Lóna, Kis-Jenő, Szelecske, Kackó, S.-Berkesz, Hagymás-Lápos, M.-Lápos, Domokos, Koltó, Hoszszufalu, Galgó. Összesen 57 és mindenütt hajdan templommal és pappal ellátva.

Ma már az 57 egyházból, a múlt évi névkönyv szerint, csak 22 van betöltve; 6 üresedésben lenni állítatik, de ki van mondva hogy ezekbe csak kötéllel lehet papot fogni. E szerint 35 egyház teljesen elpusztult, s ezek közül meg 6 talán valahogy betölthető.

A rendes lelkészekkel ellátott egyházak betürendbe következők: Dézs, Bádóg, Berkesz, Borsa, D.-Akna, Doboka, Domokos, Esztény, Ördög-Keresztur, Kérő, Kide, Koltó, Kozárvár, H.-Lápos, M.-Lápos, Lóna, Néma, Ormán, Páncélcseh, F.-Tök, Zsombor, Válaszút. Azaz: 22.

A hat üresedésben levő egyház következő: Babuc, Csomafája, Hidalmás, Kackó, M.-Köblös, M.-Macskás, összesen hat.

Azonban a betöltött 22 egyház közül is a legtöbb annyira szegény, hogy a lelkészek nem élnek, csak tengődnek. Az egész dézsi egyházkerületben alig van hat élhető egyház: a többinek, a drágaság emelkedésével, el kell pusztulnia, s a magyarság mindenütt felolvad a felmagzott és a kormány által is segített oláh-elembe.

Erdély összes magyar megyéi—ha a nemzetiségi törvény értelmében: időnkint a többség határozza meg a megyegyűléseken a tárgyalások és a jegyzőkönyv vitelének nyelvét—félszázad alatt tökéletes oláh-megyék lesznek, s némi oáz gyanánt csak a városok maradnak fenn. A protestáns egyházak elpusztulásával fokkonként pusztul és enyész a magyar faj az országban.

A mi a még meglévő protestáns egyházakban a nemzetiséget fentartaná: népiskoláink, vagy teljesen hiányzanak, vagy, a dézsit és m.-láposit kivéve, igen gyarlók, s a célnak alig felelnek meg.

Erdély ez északi részén protestáns egyházaink elpusztulása, vagy szegénysége miatt, a hivek száma napról napra apad. Felolvad az oláh-elembe, részint összeházasodás, részint az oláh-elem többsége miatt, és legfőképpen jól szervezett iskolák hiányában.

Maga a virágzó dézsi ref. egyház is, a forradalom után, az előjárók buzgóságának dacára, szemlátómást hanyatlik. A német kormány által, a templom körkerítése körül létezett s tetemes jövedelmet hajtó épületei erőhatalommal leromboltattak. A dézmanegyed — a papi jövedelem lényege — az akkori szűkkeblű s a Bezirkerek hatalma alatt álló városi tanács által úgy lón kimutatva, hogy azután a reclamatio útján is csak 99 frttal kárpótolták egyik pap quarta-illetékét; holott 300 frttal is csak az olcsó világban lett volna némileg kárpótolva. Most a gabona szalmája sincs megfizetve, a bór-quartát nem is említve. A papi földek jobb része a Szamos partján levén, nagyrésztben a víz által elszaggattattak; a meglévőken is a termés gyakran elöntetik, és oda lesz. Ugy, hogy az egyház, város és kamarától fizetett 400 forint készpénzt odaszámitva, a terménnyel együtt: alig lehet, a legjobb esetben, egyik dézsi pap jövedelmét 600 — mond h a t s z á z frtra tenni. Már pedig a forradalom előtt 1000 frt tiszta jövedelemre rugott. Holott akkor egy öl fa 4 forint, ma 16—20; egy véka búza 30 pengő kr, ma 2—3 frt; egy font hús 2 p. kr, ma 16; egy pár csizma 2 frt, ma 10 frt; a többi élelmicikkek és bolti portékák hason arányban emelkedtek, s mégis jelenleg 400 frttal kevesebb egyik dézsi pap jövedelme, mint a forradalom előtt volt.

E tetemes károsodást csak is akkor lehetne a dézsi ref. egyháznak helyreütni, ha jövedelmeitől, lerombolt épületei által, meg nem fosztatik. A nép rovatalhoz nincs szokva. Az egyház minden költsékezést az ősök alapítványaiából fedez; a nép nem fizet semmit.

Tornyunkat tavál újból fedetvén, s elhasadt harangunkat nagyobb alakban újból öntetvén, egyházunk tetemes adósságokba merült elannyira, hogy templomunkat jövő évben okvetetlen újból kellestven fedni, egyházunk lelkes előjárósága aggódik: miből kerül erre költség, hogy ez egyház egészen tönkre ne menjen.

A dézsi ref. egyház, mely a forradalom előtt világot vetett Erdély negyed-részére, mely keblében casinót, kisdudovodát, s több a nevelés ügyének szentelt épületet emelt: most oda jutott, hogy saját kiadásait nem fedezheti; jövőben egy papnál többet nem tarthat, s az oláh és r. cath. vallások emelkedésével, lassankint a többi elpusztult egyházak sorsára jut s Erdély északi szélén kialszik a protestantismus utolsó világló fáklája is.

Hanemha magunkon valamiképp segíteni tudunk.

Medgyes Lajos.

TÁRCA.

„SPURGEON.“

(A baptista szónok.)

II.

Spurgeon, mint waterbeachi lelkész, egy alkalommal Cambridgeben a vasárnapi iskola-egylet nyilvános gyűlésében, melyen számos vidéki s azok között londoni baptisták is jelen voltak, felszólalván, beszéde által annyira

magára vonta a közfigyelmet, hogy kevés idő múlva Londonba, a newparkstreeti baptista gyülekezet lelkészeül hivattott meg. Nehéz volt neki Waterbeachtól, hol hozzá annyira ragaszkodtak, elszakadnia; de a meghívást az isteni gondviselés ujmutatásának tekintvén, ment oda, hol tágasabb munkamező várt reá.

1854-ben, 20 éves korában kezdte ő meg Londonban lelkészi hivatalát. Igaz, hogy már ekkor lelkészi képzett-

sége szépen előrehaladt és nagy jártassággal birt a szó-
noklat kezelésében; de mit várhatott ő, a 20 éves ifju, ma-
gára itt e világvárosban, hol anynyi jelesek, anynyi kitűnők,
az embereknek e nagy oceánjában, mint apró sajkák a
nyílt tengeren, csak egyes kis pontok gyanánt jelentkez-
nek és tűnnek el?! Ő legfeljebb azt várta, azt remélte,
hogy gyülekezetének tagjai az ő lelkesi szolgálatával meg
lesznek elégedve. Ennél ő neki nagyon sokkal többet adott
meg az Ur!

Ifjusága, nyelvezetének merészsége, hatalmas és mégis
olvadékony s rokonszenvet keltő hangja, valamint beszédei-
nek eredetisége csakhamar a gyülekezet körén kívül is
ismeretessé tévők az ő nevét s napról-napra nagyobb kö-
zönséget vontak ő hozzá. Némelyek magasztalták merész-
ségeért s az igazság nyílt kimondásában való függetlenség-
éért; mások pedig előadási pongyolasága, népies modora,
sokszor nyers kifejezései miatt kárhoztatták. A legellent-
mondóbb ítéletek jöttek felőle forgalomba. De a nép nem
törődött az ítéletekkel; bármint ócsárolták a kritikusok
Spurgeon beszédeit, a nép seregestől tódult azok hallgatá-
sára. Neki éppen ily szóokra vala szüksége, ki komolyan
veszi a vallás dolgát, s belső meggyőződéséből, bár nyer-
sen, de őszintén, könnyen érthetőleg s megrázólag beszél.
Kevés idő múlva a közönség, mely az ifju baptista lelkész
hallgatására sietett, nem fért a templomba; s felkérte
Spurgeon, hogy a közönség kielégíthetése végett naponkint
tartson szónoklatot. Most már ő mindennap prédikált s a
közönség egyre növekedő érdeklődéssel hallgatta igehirdetéseit.
Majd, más baptista templomokba is meghivatott szónoklásra
s különösen, ha valamely baptista egyház jelentékenyebb
segélyt akart gyűjteni, Spurgeon volt, ki prédikálásra fel-
kérte; s ő az ilyen kéréseket soha vissza nem uta-
sitotta.

Beszédei, a folytonos tanulmányozás következtében,
napról-napra dogmatikai tekintetben is tartalmasabbakká
s határozottabb színezetűekké váltak. Azokban ő a szó
teljes értelmében erős bibliai orthodoxiát hozott napfényre.
De olyan ő a dogmatikában, mint az angol a politikában.
A legconservativebb elemek mellett, ott lehet látni a leg-
nagyobb szabadelvűség áramlatát is. Hirdeti a föltétlen
elővégzetet; de azért az emberi akarat szabadságát is
erősen hangsúlyozza és senkinek sincs üdvözüléséről két-
ségbe esve, hanem mindenkit egyiránt jó reménnyel hív
és kér az isteni kegyelem elfogadására. Hitfelekezetének
rideg particularismusát nem követi, sőt azt nyilvános be-
szédeiben is ostromolja. Csak a keresztyén vallás főbb
igazságaira nézve kíván hitogyságot, a kevésbé fontos kér-
désben az eltérések felett nem aggodalmaskodó s éppen
azért más denominációjuaknak is megengedi a baptistákkal
együtt, az urvacsorálást. A mi ellenmondás dogmatikai fel-
fogásában lenni látszik, azt ő nem tagadja, hanem azt fe-
leli, hogy úgy van a bibliában is, a bibliától pedig, mint
mondja, el nem térhet.

A dissidensek lelkeszei eleinte vele semmi érintke-
zésbe sem kívántak bocsátkozni. Roszálták theol. irányát,
ócsárolták szónoklatát s közönségesen azt jósolták, hogy
kudarccal fogja végezni londoni pályáját. E nézet és gon-
dolkozás felőle azóta egészen megváltozott. A legtöbben
maguk is röstellik ma már igazságtalanul ejtett bírálatai-

kat s szűkkeblű felfogásukat; s bár vannak még most is
Zoilusai, de ezeknek kicsinylő nyilatkozatai a közméltány-
lás hatalmas öszhangzatában nyom nélkül enyésznek el.

E közben nem levén elegendő a newpark-streeti tem-
plom a közönség befogadására, elhatározatott annak na-
gyobbítása. Mig e munka folyt, az alatt számára a gyüle-
kezet által 1855-ben az Exeter-Hall béreltetett ki, mely
képes 5000 hallgató befogadására. A közönség ide is tö-
megesen tódult úgy, hogy minden prédikálás alkalmával,
rendesen falragaszok által kellett a künn álló sokaságnak
tudtára adni: a terem már tömve van! Híre Spurgeonnak
ekkor lett megalapítva. Hogy a munkásoknak minél inkább
lehetővé tegye az ő általa vezetett isteni tiszteletben való
részvételt, az ellenkezőt tanácslók aggodalmai dacára is,
azok számára külön isteni tiszteletet rendezett. És ez volt
rá nézve 1857—60 évben a legszebb erkölcsi gyümölcsö-
ket termelt mező.

A newpark-streeti templom elkészülvén, oda tétetett
vissza az isteni tisztelet tartása. De a templom most is
szűk vala. Csak a congregatio tagjai mehettek Spurgeon
hallgatására s ezek is csupán jegyek előmutatása mellett.
Hogy a sokaságot, mely őt hallani óhajtotta, megeléghesse,
ismét megkezdte a mindennapi prédikálást; sőt utazásaiban
volt eset, hogy egy héten 12-szer is prédikált.

Szónoklatainak híre gyorsan elszárnyalván, felkérte
vidéki kirándulásokra. Első útazását tette Skóciába, hol
Glasgow, Edinburg, Perth és Dunkeld városokat bejárta;
majd, a következő három év különböző időközében, Angliá-
nak legtöbb városait is beutazta s prédikálásaival mindenütt
a legnagyobb elismerést vívta ki.

1856-ban jan. 1-sőjén a nőtlen életről lemondván,
Miss Thompsonnal a newpark-streeti templomban egybe-
kelt. Ünnepe vala ez a gyülekezet nagyjaira és kicsinyeire
nézve. A congregatio deli hajadonai ugyan érzékenységek-
nek némi titkos keserűségével szemlélték Miss Thompson
szerencséjét; de ők is azért siettek nászajándékaikkal a
szeretve tisztelt ifju lelkész iránt legőszintébb becsüléseket
kifejezni. Már kora reggel el volt lepve a templom előtti
tér érdeklődő közönséggel, mindenki szeretett volna tanuja
lenni a boldog frigy megkötésének. A tömeg percről-percre
anynyira nőtt, hogy az utcai közlekedés fentartása végett
rendőrcsapatoknak kellett a helyszínén megjelenniök. Az
egyszerű baptista lelkész házassági ünnepélyéről, mint va-
lamely eseményről, még az amerikai lapok is terjedelmes
közléseket hoztak.

A boldog családi élet, mely a következő évben ép
és erőteljes ikergyermekekkel is megáldott, nemcsak nem
vonta el Spurgeon az Ur mezejének szorgalmas művelésé-
től, sőt éppen az lett rá nézve azon forrás, melyből lelke
a munka folytatására újabb erőt, buzgóságot és ihletet
merített. Szónoklatai még elragadóbb hévvel ömlöttek aj-
kairól, mintha szívéből újabb érzés-erek fakadtak volna
fel. Az isteni tiszteletre jelentkezők számának folytonos
szaporodásával, szóba hozatott csakhamar egy új, legalább
5000 hallgató számára való kápolna építése, mire legkeve-
sebb 12,000 font (120,000 forint) kívántatott volna. E nagy
összeg hallására visszajedtt a congregatióknak még leg-
buzgóbb tagja is; csak maga Spurgeon hitt és remélt!

A gyülekezet e közben kísérletül néhány vasárnapra kibérelte a Surrey Music-Hallt, egy óriás termet, mely képes tizezer ember befogadására. Azonban, itt mindjárt az első összejövetelkor nagy szerencsétlenség történt.

1856 oct. 19-kén, este volt az isteni tisztelet Már öt óra felé özönlött a sokaság s 6 óra 10 perckor már fuladásig tömve volt a terem s még nagyszámu néptömeg hullámozott az épület előtti téren. A begyült nagy közönség csendes és nyugodt vala. Senkisé meggyitott semmiféle baleseményt. Spurgeon a közönség buzgó figyelme közben megkezdte az isteni tiszteletet s már éppen az imát mondta, a mint egyszerre e vészkiáltás hangzik fel a tömegeből: „tűz van! a karzatok inganak! a gerendák ropognak!..“ Óriás lett a rémület, zaj és zavar a közönségben. Hiába fesztette meg Spurgeon minden erejét a közönség megnyugtására. Mindenki árvíz módjára, az ajtók felé tört és özönlött. A nyakra-főre történt rohamos todulásban többen megsebesültek s heten agyon gázoltattak. E szerencsétlenség anynyira meghatotta Spurgeont, hogy féláljultan rogyott le s levertsége miatt 15 napig feküdt betegen. Közönséges hiedelem szerint, valamely sötét lelkű roszakaró idézte elő e szerencsétlenséget, hogy megbuktassa a népszerű szónokot; mert sem gyuladás nem volt, sem a karzatoknak s gerendáknak legkisebb bajuk sem esett.

Azonban, a rossz lelkű ármány nem árthatott Spurgeonnak. Kevés idő mulva, újra megkezdte ő prédikálásait a Music-Hallban, de elővigyázatból reggelre tétetett az összejövetel. Egy ülőhely ára egy shillingre (48 kr) emeltett s még így is megtelt a terem s már a kultusz kezdete előtt falragaszok által kelle tudtul adni, hogy a teremben minden hely el van foglalva. Most már a közfigyelem anynyira vele foglalkozott, hogy lordok, államférfiak, kereskedők, írók, ügyvédek, bírák és katonák, színészek, költők, művészek, parlamenti tagok, lelkészek és püspökök, gyár munkások és matrózok, ifjak és öregek siettek e rendkívüli szónok meghallására s mindenki a legnagyobb megindulással távozott a helyszínéről. Szónoklatait gyorsírók jegyezték és hírlapok egész kiterjedésben közölték. Majd beszédei egyenkint és kötetekben is megjelentek s a közönség mindegyik osztályában gyorsan elterjedtek. Elterjedtek azok Amerikában is, és kevés idő mulva francia, német és holland fordításokban is megjelentek.

Rendezett Spurgeon vallási reüniokat is úgy Londonban, mint a vidéki városokban. A vallási reünio, melyek többnyire szabad ég alatt, de nagy termekben is tartatnak, nagyszerű nyilvánulásai Angliában az egyházas életnek. Egész tábor telepedik le a sík mezőn, a tágas parkban, vagy a hegyoldalon. Középen, egy kiemelkedő helyen az egyszerű szószék, melyet ezer, meg ezer hallgató vesz körül, köztük nagy számmal olyanok, kik évek vagy évtizedek óta a templom küszöbét sem lépték át. A közönség itt egész majálisí fesztelenséggel viseli magát. Egyik áll, másik sétál, vagy a puha gyepszőnyegen heverész; egyik figyel, másik szomszédjával társalog; egyik dohányzik, vagy szivaroz, a másik kétszer-sültjét ropogtatja szájában; egyik jön, másik távozik: és mind ez ott legkisebbé sincs a komoly munka méltóságának csökkentésére s a működő tagok buzgóságának megzavarására. A szónokok a

közönség iránt teljes tisztelettel és meleg szeretettel lépnek fel a megállapított program szerint egymás után a szószékre, nem zárván ez ki a netalán ott vállalkozó egyeseknek is felléphetését. Az ily reünio, alkalmával, melyek rendesen protestans szellemben vezetnek s a prot. egyház töredékeinek belső egységét is tüntetik elő, a különféle denominációk lelkészei és világi tagjai egymással kezefogva közreműködnek. Rendesen kitünőbb szónokok — felváltva lelkészek és világiak — lépnek fel ily reünio,ban s többnyire a keresztyén vallásnak azon sarkigazságait fejtegetik, melyekben a prot. felekezetek egymással egyetértenek; éppen azért az ily összejöveleket a r. katolikusok barátságatlan tekintettel kísérik, úgy nézvén azokat, mint ellenök intézett táborjárás. Pedig az ily reünio,knak célja, bevinni a keresztyénség szellemét azon tömegebe is, mely az egyházzal összeköttetésben nem áll. S valóban, ily reünio, által sok belső megtérés eszközöltetett már az angol földön s felette nagy azoknak száma, kik megtérésüket egyenesen Spurgeonnak köszönhetik.

Filó Lajos,

(Folytatjuk.)

BELFÖLD.

„SUUM CUIQUE.“

M.-Bogát, febr. 4.

A t. szerkesztő úr engedelmével, legyen szabad, e lapok 3-dik számában közzé tett tudósításhoz kiegészítéskül, a következőket utánpótolni.

Hogy küküllői ref. egyházmegyénkben az iskolaszékek fel vannak állítva, és hogy az egyházmegye hat „tanügyi járásra“ van beosztva, ez áfolthatlan tény; azonban, ama tudósítás feledte kiemelni, hogy: a jelzett örvendetes tanügyi állás érdeme egyházmegyei iskolatanácsos m. Horváth Gyuláé, ki lankadást nem ismerő buzgalommal járta bé egyházmegyénket; s a járásokat úgy, a mint már érintve volt, szervezte.

Szükségesnek láttam e kiegészítést; mert napjainkban a minő ritkák az érdek nélkül való buzgó munkások, kik a „nobile officium“-ot is nemes kitartással teljesítik: szint oly ritkán is találkoznak kellő s érdemlett méltánnyal, pedig — úgy vagyok meggyőződve — hogy általában mindig, de különösen most becsülnünk, tisztelnünk szükséges azon jelesek, (Részünkről erro mindig készek vagyunk. Szerk.) kik vállvetve segítnek emelni tanügyünk s az anyaszentegyház szent érdekeit.

Kedves meglepetést nyujtott a „sülyei“ egyház vagyoni állása is, és azon buzgóság, melylyel a hallgatóság részéről találkozánk. Évekig nem volt papi állomása betöltve, s tanítója is elhalt, mégis e nép vallása iránti buzgósága nem apadt, sőt talán nem csalódom, ha állitom, hogy fokozódott. Van szorgalmi jövedelme szinte 1000 véka csős törökbúzaja, alaptökeje hét és nyolcszáz frt, iskolai töke alapja: 21 véka búza, magtár 135 véka csős törökbúza, bor-tár — az idén kezdve — 5 veder. E kedvező vagyoni állás Ferenci Sándor gondnok urnak érdeme, ki az egyház vagyont zilált állapotában sem engedte szétforgácsoltatni, sőt anynyira növelé, hogy már a jövő tavaszon, mihelyt az új papilakot bévégezhetik,

nézve mind a' Flöstök mind Ebédkor magok késeik iránt mindnyájan parantsolni. Méltóztassanak-is

Néhai Méltóságos BETHLENI Gróff BETHLEN PÁL Csász. Kir. Kamarás és Magyar Lóvas Generális Fő Strá'sa-Mester Ur az élet terheivel tartott baj-vivását amaz örökös nyugodalommal fel-tserélvén, utolsó tisztesség-tételére ezen folyó Karátson havának 6-dik Napja határozatott. A' mikoron-is dél előtti 10 órakor a' belső Farkas Utzai Réf. Templomba két halotti Tanítások alatt léssen alkalmatossága kinek-kinek természetünk' utolsó nagy változásáról meg-émlékezni, Annak-okáért minden Méltóságos Tekintetes és Tiszteletes Urak és Aszszonyok a' kik számos öszve-gyűlésekkel a meg-kesered-teknek enyhülésül akarnak szolgálni, kérettetnek hogy fenn tisztelt Uri Rendek T. Doctor Pataki, az Uri Aszszonyságok pedig a' Néhai T. Esperest Intze mostan pedig T. Esperest Thordai Uram házaihoz tized-fél órára gyűlni méltóztassanak, hogy el-jövéen a' fenn irt Tzélra rendeltetett Óra a' Méltóságos Gazda Urak által a' Templomba bé-vezettessenek.

„ARANY-KÖNYV.”

1. A sz.-somlyói ev. ref. egyház templomát újra fedendő, e célra hívei közt aláírási ívet bocsátott ki, s szép eredményel biztat.

E célra adakoztak: tks. Kovács László úr egy db. 50 forintos urbéri kötvényt; b. Bánffy Elek ő nagysága 20 frt, t. Benkő Lázár úr 20 frt, t. Szathmári Dániel úr 10 frt, Nagy László ref. pap 10 frt, Sz.-Somlyó városa 100 frtot o. é.

(Folytatjuk.)

2. B. Bánffy Elek ő nsga, ki Krasznamegyében minden socialis ugy, mint nevelésügyi mozgalomban az első legelseje; 400 frt o. é. alapítványt tett s be is tábláztatta bagosi birto-kára oly formán, hogy ez öszszeget életében magánál tartja 6°/_o percentes fizetés kötelezettsége mellett, s halálakor örö-kösei tartoznak a tőkét azonnal kifizetni. Tette pedig a nemes báró úr ez alapítványt a bagosi ev. ref. fiu-oskola részére, hogy abból a nevezett iskola növendékei tanszerekkel láttas-sanak el mindaddig, mig ez iskola megtartja felekezeti jelle-gét; ha pedig községi oskolává válnék, a tőke ugy, mint ka-matai a községi oskolára szállana ugyancsak tanszerekre a ta-nulók számára.

3. Krasznamegye főispánja gr. Bánffy Béla ő nsga 50 forint évenkinti alapítványt tett a legjobb magyar és román tanító közt egyenlő mérvben leendő kiosztás végett és az ala-pítványnak kiosztásával a krasznamegyei iskola-tanácsot bizta meg.

4. A népoktatási törvény és miniszteri utasítás értelmé-ben az iskola tanácsosokat fuvar- és napdíjak illetvén, az os-kola tanács következő tagjai: Albach Géza, b. Bánffy Elek. Benkő Lázár, b. Györfy Lajos, Hubert Iván, Ince Károly, Jó-zsa Gyula, Kepes Ignác, Kolosy Antal, Nagy László, Zoltáni Imre, Viski János működésük egész tartamára, vagyis a tör-vényszabta 5 évi hivataloskodási időre, öszszes fuvar- és nap-díjjaikat felajánlották egy Sz.-Somlyón felállítandó kisededövo-

dára, és e célra fennevezettek illetékéből az 1870-dik évre 280 frt o. é. betétezt a krasznamegyei takarékpénztárba.

Sz.-Somlyó, 1871. febr. 1.

gy ó. —

134—1871.

KÖRÖZTETNEK:

1) Szilágy-szolnoki egyházmegyénkben a z s i b ó i fita-nitói állomás; javadalma 300 frtot megközelítő jövedelmen kívül, tisztességes lakás, jó házi kerttel és canonica portio.

2) Szilágy-szolnoki egyházmegyénkben a l e l e i isk. ta-nitói és énekvezéri állomás; javadalma 300 frt készpénz, 70—80 vederre menő must-kepe, a szőlővel nem bíró egyháztagoktól egyénekenként 20 kr; és temetési stola.

Pályázati határnap mindkét állomásra március vége. A folyamodványok szilágy-szolnoki esperes t. t. Dombi Lajos aához (Sz.-Sámsond, u. p. Hadad) küldendők.

3) Sepsii egyházmegyénkben a k o m o l l ó i isk. tanitói állomás; javadalma 125 frt.

Pályázati határnap március vége; a folyamodványok egy-házmegyei jegyző t. Benedek Áron aához (N.-Borosnyó) kül-dendők.

E lap első számában köröztetett k o m o l l ó i harmad-osztályu lelkeszi állomásra hirdetett pályázat — az özvegy-árvai kegy-év tekintetéből, a mi a feljelentendő egyházmegyei hiva-talnak figyelmét kikerülte volt — e z e n n e l v i s z s z a v o - n a t i k.

Kolozsvárt, febr. 6. 1871.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

NYILTPOSTA.

11) S z. C s e h b e. Igen örvendünk, öreg barátom, a szerencsés változásnak. Ha minden sorunk egy előítéletet; vagy ros informatiot javítna ki: egész életünket irással töltenék el.

12) Z á g o n b a. D. S. Magán-levelet irunk.

13) M o c s o l y a. Sz. K. Vettük, és mihelyt terünk engedti, azonnal közöljük.

14) K i r á l y f a l v a. B. J. Méltányoljuk a jóakaratot; de, mert a m ű l t fogyatkozásait megrózza az, kinek ezt megtenni fájdalom kötelessége: mi arra azzal feleljünk, hogy a j e l e n igyekezetét tüntetjük fel, s tiszteletlenségét dobjunk arcába, legalább is oly buz-góság, mely túl lő a célon. Tisztelettel félre tettük; mást kérünk. Kéz iratokat nem küldhetünk vissza.

15) C e g l é d. A k é r d e z e t t Kolozsvárt lakik. Magán-levelet irunk.

16) E g e r p a t a k. Cs. G. Helyesen van. Mihelyt terünk en-gedi: közöljük. Csak dolgozzunk. Egyébiránt, magán leveltünk megy.

— Tiszt. Elekes György úr előfizetése az első félvre két-szer küldetett be. Kiterjeszszük-e egész évre?

— T. Péterfi László úr részére egy fél-, és ismét egy ne-gyed-évre történt előfizetés. Három-negyedre írjuk-e?

— A kapudi egyház és papja külön előfizetők-e, vagy egytttesek?

☞ Szivesen kérjük mindazokat, kik lapunkat meg-tartani nem óhajttják, hogy az első számot hozzáuk — b é r m e n t e t l e n ű l — viszzaküldeni sziveskedjenek. Kö-szönetünk mellett, hálára köteleznek el.

Kiadó-hivatal.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS,

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

I. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1871, FEBRUÁR 16.

7. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr., — Szerkesztő-ségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

A „REFORM-EGYLET“ KÉRDÉSÉHEZ.

III.

Qui bene distingvit, bene docet.

A röpirat, második pontja szerint, a reform-egylet céljául tüzi ki: a vallásos-erkölcsi élet megújítását s az összes miveltséggel öszhangzásba hozását. E célja valószínűsítésére, a vallás két nagy ellenségével: a materializmussal s a dogma-uralommal szemben — mint Kovács Albert t. barátom kifejezi — „tömör hadsereggé kell alakulnia.“

Vizsgáljuk ez állításait kissé közelebről.

Kétséget nem szenved, hogy a materialistikus világnézet az újabb időkben hódításokat tett s a vallás megsemmisítésére tör. Részemről azonban, veszélyes ellenségnek még sem tartom s legkevésbé sem félek attól, hogy diadalra jusson; egyszerűen azon oknál fogva, mert teljesen egyetértek t. barátom azon nézetével, mely szerint az ember, természeténél fogva, vallásos lény, s tehát a vallás nem kívülről erőszakoltatott rá, hanem kiirihatatlan lelki szükségének szüleménye. E szempontból tekintve a dolgot, a materialismus — mint az emberi szellem öröklő szükségével s természetével merőben ellentétes irányzat, mint a felületes vizsgálódás idéttlen szülöttje — sporadice hódításokat ha tesz is, az emberiség világnézetévé fölemelkedni, nem fog soha. Különbben is a materialismus — joggal, vagy nem, az más kérdés — a tudományok sorában követel magának helyet s ennél fogva, az ellen küzdeni, nézetem szerint, egy vallásos egylet feladata körén merőben kívül eső; hadd harcoljon az ellen a természettan s a bölcsészet a tudomány fegyvereivel s mutassa ki, ugy nevezett, tényeinek, s az abból vont következtetéseknek tarthatatlanságát.

Még kevésbé érthetek egyet t. barátommal abban, hogy az egyletnek a dogma-uralom ellen kell harcra szállani. Az igazat megvallva különben, nem is lehet fejtegetéseiből tisztán kivenni hogy voltaképpen mit ért ez alatt, mert erre vonatkozó tételei részint egymásnak ellentmondók, részint felette homályosak. Egy helyen azt mondja, hogy „a mult,

idők dogmáinak viszhangja nem találja meg többé az utat a mai kor gyermekének szívéhez“, ebből tehát azt lehetne következtetni, hogy a keresztyénségnek a fejlődés folyamán eddig létrejött minden dogmái túl éltek magokat s így, azoknak uralma ellen kell harcra szállani. Valóban, kevésbé fontolta meg, hogy e pár szóban mit vet papírra; mert ez állítás a keresztyénségnek, mint történelmileg létrejött s kifejlett vallásformának, a lehető leghatározottabb tagadása. Ha azt mondaná, hogy a régi zsinatok s conciliumok által formulázott ez, vagy ama dogma túlélte magát, ezt érteném, s lehet, hogy azon véleményben volnék magam is; de pálcát törni a mult idők minden dogmái felett s egyszersmind kimondani azt is, hogy a „régik dogmák helyére újakat tenni nem akar“, előttem valóban megfoghatatlan. Mit akar hát voltaképpen? Superstitionnak bélyegezni a mult idők minden dogmáit; lerombolni kiméretlenül mindazt, a mi régi a nélkül, hogy helyébe valami újat, jobbat építene? E törekvés még a legádázabb dühvel romboló forradalminál is veszélyesebb; mert a forradalmak, a politikai s vallásos téren egyaránt, ha küzdöttek a régi elvek s institutiók ellen, soha sem elégedtek meg merev tagadással, hanem hoztak létre, ha keveset is, valami újat. Még a francia forradalom is, midőn a keresztyénséget egy tollvonással eltörölte, annak helyébe, ha egyebet nem, egy élő bálványt az oltárra állított.

Ismétlem, t. barátom nem fontolta meg eléggé, hogy mit mond, s állításának szükségképpen minő következménye van. Talán ő maga sem így értette, vagy nincs tisztában a dologgal, mert ez állításának ugyanazon pont alatt határozottan ellent mond, midőn hangsúlyozza, hogy az egyletnek a vallásos-erkölcsi élet megújítására kell törekedni, s a keresztyénséget az összes miveltséggel öszhangzásba hozni. Hogy azonban a vallásos-erkölcsi élet határozatlan kifejezése alatt mit ért, azt viszont hallgatással mellőzi, de többi állításából következtetve, aligha egyebet, mint oly vallásos életet, melynek dogmái nincsenek. A vallások történelme példát erre nem mutat.

Minden vallásforma, polytheisticus s monotheisticus egyaránt, mely a legrégebb időktől kezdve mostanig létre jött, sőt ugyanazon vallásforma keretén belől kifejlődött s egymástól lényeges pontokban eltérő különböző felekezetek is, felfogásukat a hit egyes kérdéseiről positiv, az-az, határozottan körülírt s formulázott tételekben fejezték ki. Nagyon felületes állítás, hogy a Jézus nem alapított dogmákat; hiszen, evangéliumának minden egyes tétele, mely a vallásos kérdéseket tárgyalja: Isten bölcsesége, hatalma, szerete, gondviselése, a lélek halhatatlansága sat. megannyi dogmák. S mai napság is, p. o. az unitáriusnak, ki azt vitatja, hogy a keresztyénség felől legészszűrűbb s legszabadabb elvű felfogással bír, éppen úgy vannak dogmái, mint nekem reformátusnak. És ez nem is lehet máskint. Még kedély-világunk egyes mozzanatait is határozott fogalmakban fejezzük ki, s a szerint, a mint felfogásunk amazok felől egymástól eltérő, fogalmaink is különbözők. Avagy, hogy ne fejeznők ki hát positiv fogalmakban azon vallásos meggyőződésünket, melyet — vizsgálódásaink nyomán — p. o. az emberi lét legmagasabb rendű kérdései s érdekei felől magunknak alkotunk? Szellemi természetünknek e méjjen gyökerező szükségét s mondhatnám, uralkodó törvényét, a legszabadabb elvűnek látszó phrasis sem képes elhallgattatni s megcsinmisíteni. Nem vitatom, hogy az egyes vallásformák reformálhatók ne volnának; hiszen, vallástörténelmi tény, hogy azok is — mint az emberi szellem spontan termékei — belső átalakulásokon mentek keresztül; de az is elvitázhatatlan, hogy a fejlődés minden egyes mozzanata határozottan kifejezett tételekben nyilatkozott, s positiv formákat öltött. Ezen az úton kísérték meg reformálni Gautama a bramaismust, Mohamed az arab vallást, Jézus a zsidót, Luther s társai a római katholicismust, s miután mindenik vallásforma hívei közül a többség a régi formákhoz ragaszkodott, létre jött a különválás; de ennek dacára is, mindenikben a régi és új között a belső egybefüggés, a továbbfejlődés összekötő szálait a méjjebben vizsgáló, nyomról nyomra, fölismerheti. Egyletet alkotni tehát, mely jelszavául azt tüzze ki, hogy harcra száll a régi dogmák ellen, de azoknak helyébe újakat nem állít, hanem oly vallásos-erkölcsi életet akar létre hozni, melynek határozottan megállapított dogmái nincsenek: az embernek, mint vallásos lénynek, öröklő szükségével, s ezekkel kapcsolatban a vallásos eszmék fejlődésének törvényeivel homlokegyenest ellenkező törekvés.

Ime, a programm főbb elvei, melyekre nézetei-

met leplezetlen őszinteséggel kimondottam; a többiekkel tüzetesen foglalkoznom, a tér szűke nem engedi; különben is nem azok, hanem az általam jelzettek képezik az egyletté alakulás céljának s törekvésének sarkpontjait. A fölfejtettekben eléggé indokolva látom azon meggyőződésemet, melyet cikksorozatom elején fejeztem ki, mely szerint a reformok szükségességét részemről is elismerem s mint protestáns ember, kinek jelszavam a haladás, azon körben, melyet számomra a gondviselés kijelölt, annak érdekében küzdeni, kötelességemnek tekintem; de a különböző felekezetek tagjainak egyletté alakulásától, oly programmal, minőt Kővács Albert t. barátom körvonalozott, jót s idvest remélni, nem tudok. Erős meggyőződés, hogy a protestántismusnak, ha sirját saját kezeivel megásni nem akarja, a történelmileg kifejlett s jelenleg létező alapokon kell tovább fejlődni, s előre haladni. Kődös sejtelmek s szétfosló ábrándok kedvéért, legyenek azok első tekintetre bármily szépek és csábítók, ne rugjuk ki lábaink alól a szilárd földet. Mindnyájunk előtt, saját felekezetünk körében, beláthatlan sora áll a teendőknél, mert a lutheránus, unitárius, református felekezeteknek egyaránt belső reformokra, egyház szervezetőkben, isten tiszteletükben, tanaikban, szükségük van. Buzgalmunk egész teljességével, munkaképességünk egész erejével küzdjünk azoknak érdekében s a jó sikert, ha tán megérni nem is fogjuk mindenben, munkálkodásunk még sem lesz, bizonynyal, hiában való.

Távolról sem vagyok én a különböző felekezetek tagjai egyletté alakulásának elvileg ellene. Szívesen fogok kezni a testvér felekezetek tagjaival bármely practicus jó cél elérésére, mert az erők egyesítésének csak jó eredménye lehet. Alakítsunk p. o. egyletet, minden felekezeti különbség nélkül, a Gustav-Adolf-egylet mintájára s karoljuk föl a desolált protestáns egyházak ügyét, s kötelezzük magunkat, hogy e célra évenként áldozunk. Vagy alakítsunk egyletet, mely céljául tüzze ki központi helyeken árvaházak állítását s a meglévők gyarapítását. Ilyen, vagy ezekhez hasonló practicus célok felé törekedni, mindnyájunknak közös érdeke; de üres phrasisokban szétfosló elméleti célok körül csoportosulnunk: ugyan mily eredményekre vezethet, s legkivált akkor, ha az elméleti munkálkodás egyetlen érthető céljáról, a dogmák reformálásáról, sem merjük kimondani, ha fölveszünk vagy kirekesztjük-e azt munkálkodásunk köréből?

Ezek valának igénytelen észrevételeim a reform-egylet kérdésére vonatkozólag. Lehet, hogy felfogásom

téves s a helyreigazítást csak köszönettel veszem; de lehet, hogy felszólalásom által az ügynek némi szolgálatot tettem, s ez nekem gazdag jutalmam volna. Kovács Albert t. barátomnak mindenesetre csak köszönettel tartozunk, hogy a Bethesda szűnyadó tavát fölverte; lehet, hogy a mozgásnak indult hullámok gyógyító hatása, ha nem is azt a sebet, melyre ő rámutatott, de tán annál még égetőbbeket is be fog hegeszteni.

Béke velünk!

Szász Domokos.

PROTESTANS EGYHÁZAINK ENYÉSÉSE, S OKAI AZ ERDÉLYI VÁRMEGYÉKBEN.

II.

Az előbbi cikkünkben említett 1754-diki conscriptionban a dézsi egyház területet illetőleg ez áll: „A l p a r ó t o n, a fejedelmek korában, reformata ekklezsia volt; de a magyarok kihalván: földjei a Kornisok által elfoglaltattak.“

Valóban, a hogy Erdély a mohácsi vész után Zápolya alatt Magyarországtól külön vált, s határa a Tiszáig terjedt a protestantismus, s ezzel a nemzetiség gyarapodása hatalmas mérvben haladt elő.

Magyarok lakták az ország térségeit a Maros, Aranyos, és két Szamos mentében mindenütt. Papokkal, templomokkal ellátott magyar egyházak s falvak ékesíték az országgal minden szögletét.

Az oláhok csak az erdei és mezei majorokban laktak s a törvénykönyvben is rusticusoknak és silvanusoknak neveztettek.

Ki Erdélyt bírta — uralgott Magyarország felett is. Itt volt a szabadelvű tömeges magyarság. Már Zápolya 40,000 nemest tudott csatába vinni.

Innen, Ferdinándtól kezdve, minden Hasburg törekedett Erdélyt bármi áron és eszközökkel hatalmába keríteni.

Azonban, csaknem az egész ország protestans lévén: a protestantismusban az osztrákház a függetlenséget és a forradalom eszméjét látta megtestesülve.

Gazdag arany-, ezüst-, réz-, vas- és sóbányái, s terménydús völgyei mellett: Erdély népe gazdag volt, s vesztéseit hamar kiépülé.

Fejedelmeit szabadon választá; vallása a szabad vizsgálódás vallása volt; igát és elnyomást birni nem képes.

A protestans magyarságot kell tehát megtörni, kiirtani minden áron; mert különben Erdélyt meghódítani lehetetlen.

Hogy e célt a bécsi udvar megközelíthesse, az ingatag jellemű Báthori Zsigmondot a jézsuiták által hálóba kerítik, Mária Crisstiernával (1585) öszszeházásítják; oppoliai herceggé teszik; ki ezért Erdélyt Rudolf császárnak lekövi. A töröktől végkép elszakad.

Nem kellett egyéb. Ezután Rudolf volt Erdély uralkodója, Zsigmond csak báb a jézsuiták kezében. Fejedelemségéről kétszer-háromszor lemondott, hogy időnkint

ismét visszavegye; s ez időközökben az erdélyi főnemesség s protestans magyarság legyilkoltassék.

Első lemondása után, 1599, bátyjának Báthori Andrásnak adta a fejedelemséget; maga Rudolfhoz távozott, hercegi birtokába vonulandó. Rudolf azonban Oláhországból Mihály vajdát még azon évben rabló csapat élén Erdélybe hívja, ki Báthori Endrét és a vele szövöttek nemességét lemészároltatja; Fejérvárt elfoglalja; utjában mindent éget, pusztít. A fejedelmi lakot drága ékszereiből, ezüst és arany edényeiből kifosztja. A templomot felveri. Az ott nyugvó Hunyadiak s magyar fejedelmek porait koporsóikból kivéteti, s szélnek ereszteti. Az egész Küküllő és Maros terén fekvő magyar falvakat felégeti, az uradalmakat kiprédáltatja, s még az alig megmászható Kecskekőre menekült magyarokat is a szikláról letaszíttatja, vagy meggyilkoltatja.

Székelly Mózes az ifju Bethlen Gábor elmentállnak ugyan; de ez alatt Básta segítségül érkezvén Szathmárról, 4000 lovas élén a csak 1500 főből álló serget a Marosnak szorította, Székelly Mózes és Bethlen Gábor Szent-Imrénél a Maros vizén átúsztak és török földre menekültek.

Bástát Rudolf Belgiumból, hol Alba alatt a protestánsok legyilkolásában elvadult lelke iszonyt gerjesztett, 6,000 zsoldossal, kik franciául beszélvén, vallonoknak nevezettek, s hazájokban a protestánsok kiontott véréhez, s halálhörgéseikhez szokva valának, azért hozatta el, hogy ezek Erdély magyar protestánsait irgalom nélkül legyilkolják.

Hunyadot feldulta; innen Kolozsvárra, majd 1601-ben Dézsre jött. A Rózsahegyen akkor fennálló Dézs-várban táborba szállott. A várost feldulta, protestáns lakosait leölette, majd vallonait, rác-, és oláh-zsoldosait a környékre szétküldi, kik minden protestáns magyar helységet felgyujtanak, kirabolnak, lemészárolnak, korra és nemre való tekintet nélkül.

A magyar főnemesség s birtokosság vagyonosabb része a bethleni várba, s legtöbb rész Besztercére menekült.

Básta, vad téli időben, 1602. január 7-kén, Bethlen alá száll, melyet 200 fegyveres székely őrzött. A várat felkéri; ágyuztatja; majd szabad távozást ígérve, a várba bevonul. A várőrök és menekültek kijönnek; de alig mennek a helységtől néhány száz lépésre, a vallonok által könnyörtelenül legyilkoltatnak. Ilyen értelme volt akkor Básta katonai becsületszavának.

Bethlent magát kirabolva s protestáns magyar népét leölve, az utjába eső falvak lángoszlopait hagyta maga után Básta. Február elején Beszterce alá vonul, hol 800 főnemes és birtokos magyar tartozkodott. A várat éjjelnappal ágyuztatja. A falakon már 13 rést lövet. Vitéz Miklós Kolozsmegye főispánja vezénylő a védő serget. Egy vallont, ki a császári zászlót a falakra tüzi, egy besztercei magyar kovács pörölyével sujtott agyon. Február 10-kén a várost Básta felkéri. Vitéz Miklósnak és az öszszes magyar menekülteknek í r á s b a n, vagyonaikkal együtt szabad és birtos távozást ígér. Valóban, a kivonuló nemességnek, kik 87 megterhelt kocsin, többen lóháton és gyalog is távoztak, Básta katonai fedezetet adott. Azonban Budak mellett, a Sajó-terén, az ott lesbe állított vallonok

által körül vétetvén, kegyetlenül lemészároltattak; maga Vitéz is áldozatul esett. Az uri nők ujjait levágták, hogy a gyűrűket letéphessék. Csupán ékszerekben 30,000 pforintnyi zsákmányt ejtettek a legyilkolt magyar menekültektől.

Besztercét magát, hogy a magyaroknak menhelyet adott, megsarcolá és prédára bocsátá.

Básta három év alatt Erdély magyarságát s protestáns egyházait elpusztította. Főleg Dézs környékében, fel Besztercéig, s le a Szamos mentén: minden templomot és magyar helységet romba döntött. Marhát, takarmányt felémésztett elanynyira, hogy a vad erdőkbe elbujt s később előjött nép halottjainak húsát ette, s szekerét maga huzta, melyet Básta-szekerének nevezett. *)

Itt van eredete a dézsi egyház-kerület s a várme több desolata egyháznak is; melyek később, Bethlen Gábor korában, helyreállítottak ugyan, de a leölt magyarságot feltámasztani nem lehetett; hanem új telepítések által. Azonban Básta és Mihály vajda, Rudolf rendelete folytán, az országot Moldovából s Havasalföldről hozott oláhokkal telepítették be, mely telepek később felsarjadtak és a megyéket ellepték.

Erdély 1691-ben, Leopold alatt; teljesen az ausztriai ház uralma alá esvén: protestáns egyházaink felvirulása több és több akadályba ütközött.

Medgyes Lajos.

TÁRCA,

„SPURGEON.“

(A baptista szónok.)

(Vége.)

A szabad ég alatti reuniók ingyenesek, legfeljebb a vidéki szónokok láttatnak el a rendezésre befolyt vallási egyesület által uti és napi díjakkal. Vallási könyvecskék, röpiratok és értekezések pedig ezer számra osztogattatnak ki a hitélet ébresztésére a közönség között.

Ha a reunio teremben tartatik, már ott rendszeren vagy bemeneti díjak, vagy önkéntes adakoztatás által megadóztatnak a megjelenők. Sőt a közönséges isteni tisztelet alkalmával is készen kell lenni mindenkinek az adakozásra; s ha rendkívül tartatik predikálás, és a szónok a közönség kedvence, akkor belépti díjak is szabotnak meg. Angliában a gyülekezetre nézve nagy anyagi nyereség is, ha kitünő szónok-lelkésze van; mert annak predikálásai mellett az egyház pénztára egészen felgazdagszik. A lelkészek is — ha jeles szónok — a vidéki kirándulások és vándor-predikálások rendszeren bőven megtérítik fáradsága díját.

Spurgeon a newparket-streeti egyházat csupa szónoklatának jövedelméből gazdaggá tette; mert bármerre ment ő, bárhol lépett fel, mindenütt nagy volt hallgató könsége s az elragadó ékes szóllásu lelkész beszédjeért szívesen adakozott mindenki, és szívesen fizette meg a felemelt bementi díját is.

Spurgeonnak, a vidéken tartott szabad ég alatti reuniókban, egyszerre 8, 10, sőt 14 ezer ember hallgatója is volt; de legnépesebb volt azon reunioja, melyet 1857 okt. 7-dikén, London mellett, a sydemhámi kristály palotában tartott. Itt ő nem kevesebb, mint 24 ezer ember előtt szónokolt, s az adakozásból 700 fontnyi összeg, az az, 7,000 ft. folyt be. Elmondott beszédjét kinyomatván, az mindjárt az első napokban, kettős árszabás mellett is, 100 ezer példányban kelt el.

Ily nagy halás, ily befolyás és népszerűség mellett megfogható, hogy Spurgeon a különben gyenge anyagi erejű congregációval is felépítette a tervezett, sőt a tervezettnél sokkal költségesebb kápolnát. A Themse jobb partja

felőli város-részben állítottatott az fel, éppen a gyármunkásokra való tekintetből. Ismeretlen oknál fogva, tán az ótestamentomi szent sátorra vonatkozó példázatból: Tabernacle-nek neveztetett s alapköve ünnevényesen 1859. aug. 16-dikán tétetett le. A gyűjtés nagy buzgósággal és szép eredménnyel folyt, de még sok hiányzott az építésre megkívántatott költségből. E közben, egy bristoli névtelen adakozó e célra 3,000 fontot (30,000 frtot) tett ajánlatba azon esetben, ha egy legközelebb tartandó gyűlésen akad 20 olyan adakozó, kik hasonló célből 100—100 fontot (az az, 1000—1000 frtot) készek adakozni. A gyűlés a lord-mayor elnöklete alatt megtartatott, s a keresett 20 adakozó csakugyan kikerült a jelen voltak közül. Ily áldozatoknak lehet köszönni, hogy Spurgeon hitbuzgó működése folytán, az óriás nagy imaház, mely 30,000 fontba (300,000 frtba) került, már 1861-ben teljes méltóságában készen állt. Ropant, hosszudad, torony nélküli, négyszög épület az, körülfutó kettős széles karzattal és 6,000 ülőhelyyel. A szószék helyét pótolja egy az első emeleti karzattól előre nyuló széles emelvény (tribune), hol Spurgeon a szónoklás közben kényelmesen mozog és sétál, és a hol a szónok a templom legtávolabbi részéből is minden nehézség nélkül belátható.

E helyen láttam és hallottam én e nagyhirű szónokot. Külseje kedvező benyomást tesz. Középmagasságú, vállas, egészséges kinézésű, nyugodt tekintetű, s mi az angoloknál nagy ritkaság, gazdag fekete hajzat borítja homlokát. Öltözete tiszta, egyszerű. Hangja átható, erőteljes, még is kellemes, s minden szónoki változatra hajlékony. Szónoklat közben soha sem kiáltoz, s még is hangjával a templom legfelreesebb helyét is betölti. Beszédje nem anynyira szónoklás, mint fesztelen társalgás, — taglejtéseket ritkán használ; — bizalmas hangú előadása, s beszédjének melegsége által a szívek nyitját mindig eltalálja. A beszéd külcsinjára, s a homiletikai szabályok megtartására kevés gondot fordít, — népies modorában sokszor tulmegy a katedrai határvonalon; de mindig a meggyőződés hangján beszél, egyszerűsége mellett is előadása gyakran a velőkgig megrázó, s bár beszéde egy óránál kevesebb ideig nem tart, az öszszes közönség figyelmét kezdettől végig lekötve tartja; sőt észre lehet venni, hogy a beszéd végeztével,

*) Kővári Erdély történelme IV. kötet Rudolf uralma, Mihály vajda és Básta helytartósága alatt.

mindenkinék arca azon közös sajnálkozást fejezi ki: beh kár, hogy vége van!

Hogy az eddig mondottakon felül, miben rejlik azon varázserő, melyet Spurgeon szónoklatával a közönségre gyakorol. e kérdésre életirói egyezően felelnek, hogy erős belső meggyőződésében és természetes egyszerűségében. Nála minden ige, minden hang a méjj meggyőződés kutféjéből buzog fel; s minden mozdulata, kifejezése saját természetének hű kinyomata. Nála semmi sincs tettettett, vagy mesterkéltség, semmi színészi, vagy színpadias. Nemes, szeretetteljes lelkében a gyermek naivitása a férfi hatalmas erélyével párosul. Ez teszi ki az ő természetét. S ő geniuszát követi: midőn nyers és metsző; geniuszát akkor is: midőn bizalmas és olvadékony. Természetes ő hangjában, dorgálásában, buzdításában; természetes ő elbeszélő, s drámai hatású előadásában is; — hasonlatai is természetesek, megindítóak, s bár legtöbbször a mindennapi élet köréből merítvék, de sohasem sértők. Ő a természet gyermeke, és a meggyőződés embere.

Whitfield óta hatalmasabb, vonzóbb és népszerűbb egyházi szónoka nem volt Angliának.

És Spurgeon hirneve, s ragyogó dicsősége mellett is mindig megmaradt egyszerűségében, szerénységében, alázosságában...

Számtalan predikálásai mellett is irt ő több vallási értekezést és „the Saint and his Saviour“ (a kersztvény és üdvezítője) című terjedelmesebb munkát; legérdekesebbek elmondott beszédei, melyek méltók volnának, hogy a magyar olvasó közönség előtt is hű fordításban minél előbb ismertekké legyenek.

Filó Lajos,
nagy-kőrösi ref. lelkész.

SZÁSZ GERŐ KOZLÖNYÉBE. *)

Megjött csakugyan a 4. sz. is.

Ugy körülötteviseztem magamat, mint egy gereben, vagy, mint hajdan kaptáramat ragadáncsal, hogy az egerek fel ne verjék, ugy körülraktam magamat Turretinnal, Vitringával, aztán Saldan otiumaival, hogy az úgynevezett, modern lepkék kukac-tojásokat ne lopjanak régi sejtjeim alá! — Mind hiába!

Kovács Albert vacsoravesztegetője beleröpült fagygyugyertyám vörhenyes löbbjába, és azt majd elcsapta poros szárnyaival. Alig hogy ezt leütöttem, száll a másik, denevér alakban, Kolozsvár felől és turbálja circulusaimat; nem csak, hanem felborítva a candelabrumot, sötétben hagy Calvinnaal, kinek egyébaránt — köztünk legyen mondva — sokkal jobban szeretem füstjét és homályát, mint tüzét és világosságát.

Mit tegyek, mihez fogjak? Elöl víz, hátul tűz, földindulás, égszakadás; e két hatalmas elem között megfenekleni, egy helyen maradni, nem lehet? Megyek veletek, azokra meresztve szememet, melyek előttem vannak, és nem azokra, melyek háttam mögé esnek; — megyek, bár Sági mondja, hogy turpe

*) E közlöny nem az enyém; hanem az olvasó közönségé. — Anynyira nem az enyém hogy, ime, oly dolgokat is szívesen közlök, melyekért a felelősséget egyenesen a t. cikkíróra hárintom; de közlöm, mert individualis jellege praeganter előtérbe állítja az író. Valeat.... Szerk.

senex miles... és a sok gyöngeség alatt életjelt adó vénséget a kukkóba útasítsák; mégis megyek, még pedig előre. Hova is mennék? talán hátra? Maga Jézus aláfelé a pokolba szállt, felfelé Istenhez emelkedett.

Erőről-erőre, nyereségről-nyereségre, az evangéliomi magaslatoikig; a völgyekben ülő nép, a régi zsinatok hűs fazakai mellett tüzelgetve, vesztegel; azok az egyiptomi vörös hagymák ott hagyták izöket, erős zamatukat a nép szájában, de illatuk — kivált zárt helyen — ma már kiállhatatlan, ezt a tudomány konyháján kell elpárologtatni.

Vagy, azzal a végtelentül híg rumford kotyvalékkal, melybe bele van aprítva minden, akarjuk táplálni az éhező sokaságot?

Ti, kik ezt aranyos tálakból öntitek a nép szegény fazakaiba, míg magatok drága tekenőc-levesben kanalaztok, tegyétek, míg tehetitek. Vigyázzatok! lerágtátok a koncról a húst, az egyház foga elkopott, nem fogja a koncot.

Ha a szerkesztőség ilyen töredék-gondolatokat megemészt, lehet, mindenik külön számra török valamit, valamint most török, ha mindjárt borsót is a 4. sz. orra alá.

1.) Az a Sági, bár úgy a maga nemében, mint neve is mutatja, apróságnak látszik, mégis nagy dolgokkal vesződik szakgatott kis szövegében; sok helyen elgyuladnak benne a vilanyszikrák, meggyújtják a csodálatos alakzatu fellegponyvák szegélyeit, jelzik a sarkokat, melyeknek érintkezniök kell a tarjagos borulatok sötét széleivel. Mintha szemével látná az ember az eszmeharc szörnyeit, Leviathánjait megtörni a Bárány apocalypticus szeme sugáiban.

Ez már valamivel merészebb a szokott kémszemléknél, recognoscirozásoknál; már ebből lehet egy egészséges roham. Előnyös positiók!

„A confessiok árnyékában még csak nem régen is kényelmesen nyughattunk; de már ennek vége“. Ezt ki kell mondanunk, ha déli álmunkat zavarná is, ha az ördögnek minden párnája kihullna is fejünk alól, kinek fejét a symbolicus könyvek táblái nem török, ám, döngölje rólúk kaponyájára a tonsurát.

Miféle szűnyogok, vagy rovarok háborgatják ottani nyugalmunkat? Kedves collega uram! miféle szűnyogok ezek, régi szűnyog-hálóimon áthujkálnak, az új trafik dohányfüsttől nem tágnak? Kedves collega! bizony ezek gonoszabbak a kolumbácsi szűnyogoknál; ezek a német kegyes és istenes orthodoxia kérielhetlen bögölyei, kiket az istenes király minden áldozata, füstölése nem bír fülökről elkergetni.

2.) A tárcai levelező, ha úgy folytatja mint az első levélben megkezdte, nem sokára, de bizonynyal azon sajátságos emberek közé jut, kiket először bevárni, azután pedig bevárni nem lehet. Felakad olyan dolgokon, mik valósággal nem is léteznek, Kölcei szerint; névben élnek, nincsenek jelen. Több nemes öntudatot, kevesebb elbizakodást követelünk.

Vagy olyan parityázó helyzetbe jutunk, hová magát levelező kergette, mikor szégyenérzésében: gondolkozásmódunk, felfogásunk, eszméink, szóval egész szellemi világunk jelenét tagadva, ezeken kívül keresi a potot, melyből indulva, reformálni akar mindent.

Én fronde ur nem szeretnék lenni. Van sok, mit reformálni nem engednék soha, kivált gondolkozás módunkban. Talán a német reformok infascínáltak anynyira, hogy magunkból a

reformok terén egy tabula rasat csináljunk. — Kezdjük sajnosan érezni tanrendszerünk idiosyncraticus csigorgásában: ne quid nimis. Én nem szégyenkedem, nem pironkodom azon a helyen, melyen a jelenben állhatunk; nem, még a német impárialison se. Cegléd, jan. 31. 1871. *Dobos.*

BELFÖLD.

AZ ÁLLANDÓ FŐCONSISTORIUM GYÜLÉSEI.

V.

Február 12. Az ellátásra váró tárgyaknak csak egy része kerülhetvén tanácskozás alá, f. hó 16-ra újabb rendkívüli gyűlés tartása határozatott. Elintéztettek a következők.

1) Vallás-, és közoktatásügyi miniszter báró Eötvös József elhunytá által szenvedett egyházi, nevelésügyi és nemzeti veszteségünk alkalmából, a bánatos özvegyhez és családjához részvét-nyilatkozat küldése határozatott.

2) Az államsegély-kiosztási tervvel foglalkozó bizottság jelenti, hogy a múlt évben kiosztott segély összegeinek miként történt felhasználásáról — bárha egyh. főtanácsunk annak idejében elrendelte — a részletes jelentések még nem érkeztek be. Felszólíttatnak az esperes urak az elrendelt tudósításoknak legfennebb ápril 15-ig való beküldésére.

3) Jelenti püspök ur, hogy a múlt 1870. jun. 12-iki népes gyűlés által elrendelt iskolai és egyházi vagyon összeírására vonatkozó táblázatok, elvégre tegnap hozzá is megérkeztek, s valószínűleg a tanodákhoz és egyházmegyékhez is szíkküldettek; de a mellékelt kísérő iratban — az októberi megújított határozat szerint — beküldési határidőül március 1-je van kitűzve. Azonban, annyira idő alatt, az elkésett expeditio miatt, a kívánt munkálatok elkészítése lehetetlen: a kitűzött határnap későbbre tételét tartja szükségesnek. Továbbá, a nyomtatott táblázatokban több oly kétséges kifejezés fordul elő, melyekre, némi utasítói magyarázat nélkül, egyöntetű válasz a különböző vidékekről nem érkezik. A csütörtöki gyűlésre, ily értelemben, utasítás készítenő, s ezzel együtt, az elhalasztott beküldési határnapról is értesítenni fognak az illetők.

4) Enyed-egyházmegyei esperes felküldi a felvinci egyház panaszát, hogy főjövendelmi forrásuk: a vendéglő — haszonbérletje, *Lemberger*, azon feltételeknek, melyek alatt, múlt évi árverezéskor a vendéglőt haszonbérbe vette, nem tett eleget: orvoslást kér. A haszonbér különben is nem az egyh. főtanácsunk által múlt évben megállapított feltételek mellett kötöttvén; s a szerződés 11-ik pontja alatt kikötött főconsistorialis megerősítés is hiányozván: utasítatik a kérelmes egyház, hogy mostani haszonbérletjét mozdítsa el, s jövő Szent-György-napon kezdve, új haszonbérletet nyisson.

5) Olvastatik s elfogadtatik, *Székelly József*, déézi mérnökkel kötött szerződés, a nagykörtvélyesi püspöki jószágoknak tagosítása, legelő-, és erdő-elkülönítése céljából eszközözlendő mérnöki munkálatok megtétele végett.

6) Igen fontos és érdekes tárgya volt a mai gyűlésnek azon püspöki felterjesztés, melyben a múlt 1770 évi

egyházmegyei vizsgálati jegyzőkönyvek átvizsgálása alkalmával észrevett több rendbeli visszaélésről teszi meg tudósítását. Szükségesnek látjuk, kissé terjedelmesebb ismeretétését.

a) A makfalvi egyház eladott a Dózsa-féle birtokból 19 1/2 holdat; de a vásárról szóló kötlevel nem fordult meg az egyh. főtanács előtt.

b) Hátszegi lelkész, nyug. esperes, *Jakab Bénéiamin*, ezelőtt négy évvel, eladta a tustyai leány-egyházban a papi telket odaváló birtokos, *Kamencki Péternek*, 130 frton; de sem a pénz befizetve, sem kötlevel kiállítva nincs, csak a kamatot fizetik.

Ugyanott, a templom északi oldalán fekvő taxás telken, nevezett lelkész házat épített maga számára, benne lakik, s évi taxáját 5 frt 25 kr-ra határozta; de semmi írásos elismerés, vagy egyezmény nem létezik.

c) A felügyelet fogalmából kifolyólag az, kinek kötelessége valamely pénztárra felügyelni, nem szabad, hogy ugyanazon pénztárnak adósa legyen; éppen ezért: a hol a lelkész az egyháznak adósa, határozottan megrendeltetett, az adósságnak lehető legrövidebb idő alatti törlesztése. Azonban, a gondnokok közül is többen adósa a felügyeletök alatti egyházközségeknek. Például: a széki egyházmegyében a m.-kályáni eccl. gondnoka, *Komis Lajos* úr, a ki ezelőtt is több száz forinttal volt adósa az egyházközségnek, ujabban 500 frtot kölcsönözött, a vizsgálati jegyzőkönyv szerint, kötlevelre; de hogy e kötlevel miképp van kiállítva; be van-e táblázva? sat. arról a vizsgálati jegyzőkönyv nem szól.

d) Ugyancsak a széki egyh. megyében, a cegői egyh. község főgondnoka, *gr. Vass Ádám*, adós az egyháznak 2000 frttal; kamatját pontosan fizeti; de tartozásáról még törvényes kötlevelet nem állított ki.

Szintígy áll a dolog a paszta-kamarási egyh. községgel, melynek a *gr. Gyulai Józsefféle* kegyhagyományból, báró *Kemény Gyula* 500 magyar váltó forinttal tartozik. Kamatját pontosan fizeti; de kötlevel nincs kiállítva róla.

e) A hunyad-zarándi egyh. megyében, a vizsgálati jegyzőkönyv következő eseteket említi:

— *Néhai Gergócs Elek* né 100 váltó frt alapítványa 1838-ból, melyet az alapítónő befizetett, kiadatott kamatra 8 frt szaporítással, tehát összesen 50 frt osztr. ért. *Balia Eleknének*. Erről kötlevel nincs; kamatja bejött.

— *Jordán Domokos* urnál 168 új frtról betáblázott kötlevel van 1864. évi kelettel; de kamat három év óta nem fiztetett.

— *Páva Sámuel* né, 1855 óta, 34 frt 60 kr. van kölcsönben; kamatja két évről hátralékban.

— *Néhai Balia Ferenc* utóda, *Balia Ignácnál*, 67 új forint van, 1823-ban kelt kötlevel mellett, mely nincs betáblázva. Kamathátralék három évről.

— *Turi Benedek* utóda; *Halmágyi Benedek* utódai; *csopjai Borbát Mihályné* és *borbátvizi Balázs Bálintné* utódainál levő 42 új frt kötlevele kelt 1772-ben; betáblázva nincs, kamathátralék 2 évről.

f) Több egyház-községnek tetemes földbirtoka van: ezt azonban a hivesek használják, oly csekély

bérért, hogy a rendes és egyenesértékű adón kívül, alig marad valami az egyházközség számára. Némely helyeken, ezek az egyházi földek apáról fiura szállva, egyes csaiádok birtokában vannak több nemzedék óta, s csaknem családi vagyon gyanánt tekintetnek; más helyt a csekély, bér is évek óta hátralékban van s csak papiron vezetetik. Például, a sepsii egyházmegyében, az aldobolyi egyházközség használatában van 102 hold föld, melyből $45\frac{1}{2}$ hold kaszáló rét, $41\frac{1}{2}$ hold törökbuza alá való; ennek taxája 457 forint 50 kr, adója 189 frt 56 kr és így az egyházközség 102 hold termékeny földből Háromszéken, hol a föld tudvalevőleg anynyira értékes, csak 268 frt jövedelmet vesz.

Az erdővidéki egyházmegyében, Sz.-Ajtán, az egyházközség használatában van 475 hold szántó és kaszáló és ezután bevételbe van téve 101 frt 53 kr!! Ugyanakkor rendes adóban fizettek 166 frt 4 krt.

A kolozs-kalotai egyházmegyében, M.-Valkón, az egyház használatában van 244 hold szántó és kaszáló és a számadásban csak 101 frt 11 kr bevétel van feljegyezve; adója nincs kimutatva. — Ezekhez hasonló példa több is van.

g) Sok pénz vész el a számadó gondnokok, illetőleg megyebírák kezén is, mivel a számadásaik hiányaiból származó hátralékok nem igen felvehetőek politikai uton, hanem évről-évről vezetnek a számadásokban, bevárások címen, míg végre azt jelentik, hogy az illető adósnak semmije sincs. Például, Makfalván, több rendbeli számadó gondnok összes tartozása 1085 frt 99 kr, míg az egyházközségnek 4000 frtot meghaladó passiv adóssága van.

— Menyinyi mulasztásra vet világot a fönnbbieken kivonatilag közlött néhány adat, az egyházak vagyonát közvetlenül felügyelő gondnokok, esperesek stb. részéről! Nincs oly jó törvény és központi hatóság, mely a kezelésre és közvetlen végrehajtásra hivatott vidéki közegek buzgóság hiányát pótolni képes lenne. Ezen alkalmából: megújítja az egyházi főtanács azon újabb határozatát, hogy semmi egyházi vagyon kéz alatt ki nem adathatik, hanem csak közárverésen és pedig jövőre mindig az egyházmegyei közgyűlés által e végre kinevezett biztosok jelenlétében és felügyelete alatt.

Kötelességökké tétetik továbbá az egyházmegyei tanácsoknak, hogy terjeszszenek mentől előbb részletes kimutatást egyházmegyéik közgyűlése elébe egyházaik mindennemű ingó és ingatlan vagyonának: bevételeinek, kiadásainak stb. jeien állapotáról, hol minden az egyházak károsítására létrejött bérbeadási szerződés felmondassék, s uja létrejött eszközöltessék. Hasonlólag, a kötelességöket mulasztó számadó gondnokok ellen erélyes intézkedések tétessenek. A végrehajtásról teendő jelentések annak idejében bevárattván.

Indítványoztatott, hogy az egyházi vizsgálatokról vezetett jegyzőkönyvekre tett püspöki megjegyzések nem — mikint eddig — csak a vizsgáló biztosságnál maradjanak, s az érdeklött egyházaknak és személyeknek ezek kezén keresztül jussanak tudomására, hanem felolvasandók lennének az egyházmegyei közgyűléseken is, hol bizonyára a viszonyokat legközelebről ismerők a tapasztalt hiányok megszüntetését sikeresebben ellenőrizhetnék. Ezen fontos-

nak nyilvánított indítvány áttétetett tárgyalás végett a közelebbi közsínathoz.

6) Elnök indítványára: felszólítatik a dézsi egyházmegye esperese, hogy a levéltárból keressesse ki az — e lapok hatodik számában említett — 1754-ik évi conscriptiot s azt haladéktalanul küldje főtanácsunkhoz — viszszaavárás mellett.

r. t.

LAPSZEMLE.

* A magyar protestans egyházi s iskolai figyelmező f. évi I-ső s II-dik füzete megjelent. Kiváló figyelmet érdemlő benne a derék Imre Sándor megkezdett cikksorozata: „Felsőbb iskoláink életkérdéseiről.“ Oly széleskörű szakismerettel s a nagy fontosságú ügy méjjébe ható alaposággal van írva, hogy meg sem kísértjük töredékes kivonatát közölni s csupán arra szoritkozunk, hogy tanférfaink s általában mindazoknak figyelmét, kiket prot. főtanodáink életkérdései érdekelnek (s avagy, hogy ne érdekelnének azok mindnyájunk a t?) fölhívjuk rá. A füzet második főcikke R é v é s I m r é é: „Viszszapillantás a magyar protestáns egyház mult évi főbb mozzanataira.“ Nézete szerint, a magyar prot. egyház az 1870-dik évet „boldog évei sorába föl nem jegyezheti.“ Azon jogegyenlőséget s viszonsóságot, melyet az 1848-diki XX-dik t.-cikk a hazában bevett minden vallásfelekezetekre nézve különbség nélkül megállapította: prot. egyházunk a mult évben is hiába várta. A vallási ügyi törvény le van ugyan téve a ház asztalára, de még ezután eldöntendő kérdés ha vajjon megfelelő-e minden tekintetben a célnak? Sajnálja, hogy ez ügyben nagyobb a közönyösség, mint az érdeklődés. Aggasztó jeleknek tekinti továbbá a következőket is. A tiszai luth. egyház-kerület kénytelen volt a romai kath. papság szünni nem akaró s vallásunk érdekeit sértő túlkapásai ellen közgyűlésileg fölszólalni s orvosoltatást sürgetni. Az erdélyi ref. püspök, a házassági ténitvények tárgyában, az illető miniszterhez intézett kérdéseire, kitérő választ kapott. A közös hadügyér, az egyházkerületet azon felirataira, melyekben sürgették, hogy a prot. katonák vállalással ellenkező szertartásokra ne kényszeríttessenek, egyszerűen oda nyilatkozott, hogy ez a feunálló katonai szabályoknál fogva, nem teljesíthető. Prot. tábori lelkészek, kellő számarányban, most sincsenek alkalmazva. A katonai határörvidéken a prot. gyülekezetek autonómiával nem bírnak. Kétségtelen jelek mutatják továbbá, hogy az államségély meg fog szünni; míg a kath. autonómia létrejött, melynek valódi célja nem egyéb, mint a rom. cath. egyház s klerus kezében lévő mindenféle, talán országos közjavaknak körül sáncolása. Jog-tapodásnak tartaná, osztozni akarni azon javakban, melyek jog és törvény szerint, valóban és kizárólag a romai egyházat illetik, de a főkérdés épen az: ha vajjon mind azon javadalmak, melyeknek jelenleg birtokában van, illetik-e őt jogosan s törvény szerint? A békekötések után sem a magyar király, sem az országgyűlés nem volt arra jogosítva, hogy országos közvagyonból, a többiek kizárásával, a rom. katolikusokat javadalmazza. A fekvőségek telekkönyveztetését tehát szigoru vizsgálatnak kell megelőzni s függő kérdés: ha ezt a közalapítványok ügyében működő bizottság végrehajtja-e, vagy nem? Ha ez meg nem törté-

nik s másfelől az államsegély elvonatik, a magyar protestáns egyház hasonló lesz az evangéliumi Lázárhoz, ki sebekkel rakottan fetrengött a kéjtelgő gazdag ajtaja előtt s számára még lehulló morzsák sem valának. Jelzi végre a népiskola-ügy terén a mult évben fölmerült jelentékenyebb mozzanatok, s ezeknek sorából kiemeli főként azon — szerinte — öntudatos tényt, hogy a prot. egyházkerületek, csaknem kivétel nélkül mind, a felekezeti iskolák fentartása mellett nyilatkoztak. A két füzet további tartalmát iskolai s egyházi közlemények, könyvismertetések, irodalmi szemle sat. képezik. Ujlag és a legmelegebben ajánljuk e folyóiratot t. olvasóink figyelmébe s pártolásába.

KÜLÖNFÉLÉK.

= A hivatalos „Buda-Pesti Közlöny“ egyéb kinevezések közt, a következő legfelsőbb kéziratot teszi közzé: Kedves tanár Pauler! Önt, magyar miniszterelnökköm előterjesztésére, vallás-, és közoktatásügyi magyar miniszteremmé ezennel kinevezem. Kelt Bécsben, 1871 évi, februar. hó 10-én. FERENC JÓZSEF s. k. Gr. Andrásy Gyula s. k.

= „A n.-enyedi egyházmegyében, az ó-tordai egyház-községben f. év. febr. 28-án köztörvényszéki ülést tartván, ezen gyűlésre az illetékeseket meghívja.“ Harasztos, február 8-án, 1871. B a s a Mihály, n.-enyedi egy.-megyei esperes,

= Ó-Tordáról tudósítanak, hogy folyó hó 5-kén megtörtént a papválasztás, melynek eredménye lett, hogy 167 szavattal Fúzi Sándor foglalta el a közszeretben állott néhai Miklós Miklós helyét. A legszebb feladatok egyiké vár ifju hivatal-társunkra: gyógyítani a mult sebeit; kibékíteni az ellentétes nézeteket; nyugalmat adni a kedélyeknek s virágzásra emelni egyik legszebb egyházunkat. — Őszintén kívánjuk, hogy ifju erélyét párosítsa tapintatossággal; akarat-erejét bölcsességgel és soha el ne feledje — semmi féle viszonyok közt — hogy pap, kinek egyik tisztessége a nemes példadása.

= Egy darabot a középszázadokból akarnak feleleveníteni Rómában, midőn az olasz kormány egy törvényjavaslatot mutatott be a kamarában, mely szerint bizonyos helyek fel levén ruházva immunitással, ha egy gonosztevő oda menekülhet, az asylum szentségét szerezte meg magának s az igazság keze csak úgy érhetné el, ha a csalhatatlan pápa elhez beleegyezését adja. Hát ha ő szentsége nem csalhatatlan tanács-adóinak érdeke úgy fogja kívánni, hogy ne adják ki a gyilkost? Meg fogjuk érni azt a tréfát, hogy az Uristen helytartója (!) oltalmazni fogja a bűnt; s ezzel arcul veri, a felvilágosodás századában, minden szabad állam józan jogi intézményét. Auch eine schöne Gegend! Arra igazán kíváncsiak vagyunk: hányan fognak szavazni az olasz kamarában ez — arcátlanságra?

= „Compelle intrare!“ A leghitelesebb tudósítások szerint, van Szébenben egy árva-ház, mely eltérve e szép név fogalmától, missioját abban találja, hogy reformatus szülők gyermekeit kényszeríti, hogy eltérve őseik hitétől, a rom. cath. vallásra térjenek. Egy szegény özvegy nő adta be ide gyermekeit, kötelezván magát, hogy a kosztot és szállást fizeti. Az igazgatóság nem csak hogy eltiltotta a fiuktól azt, hogy fele-

kezeti vallásukat tanulják; hanem, miután azt úgy is megtették: kizárattak az intézetből — dacára, hogy a költségeket hordozni akarták. — Három fiu pedig, s lehetnek leányok is, valósággal catholicusoknak neveltetnek. Ha kell, a nevelkkel is szolgálunk. El kellene bámulnunk e véghetetlen obscurantismuson, ha nem tudnók, hogy „az egyedül üdvözítő egyház“ nem liveinek felvilágosodásán fáradozik, hanem hogy minél több proselitát csináljon, mint meg anynyi vitézt, kik oltalmazták a „csalhatatlan szentatyát.“ Aztán, szép oratiokat mondának a honatyák az országgyűlésen a valóság-szabadságról; aztán, hoznak egy árva interconfessionalis törvényt, mely lábat ad az ultramontanismusnak, hogy kis-korú gyermekeket elbolondítsanak: s mindezt, isten nagyobb dicsőségére! és ha felettök örködik a szülői szeretet akkor kivetik őket az elkárkozás útjára. És ez „keresztény catholicus intézetnek“ meri nevezni magát? Catholicus lehet; de kereszténynek — a pogánynál is rozszabb.

* A föld összes lakosainak statistikája. Legujabb statistikai adatok szerint a föld összes lakosainak száma: 1,228 millióra becsülhető, ezek közül 522,000,000 a mongol-, 360.000,000 a kaukazi-, 190 millió az aethyopiai, 176.000,100 a malayi, 1.000,000 az indo-amerikai fajhoz tartozik. — Az évi halálozások száma 33 1/2 millió, tehát minden másodpercben egy ember hal meg. — Az életkor középhossza 33 évre becsülhető; a 7-dik évet csak minden 4-dik, a 60-kat minden 100-dik, a 90-ket minden 500-dik, végre a 100-dikat minden 100,000-dik éri el. — Az összes emberek 3642 különböző nyelven beszélnek, a tájnyelveket ide nem számítva s 980 vallás szerint mádják Istenöket. — Európában minden 28-dik ember katona.

NYILTPOSTA.

17) „Az orthodoxia és modern theologia s az utolsónak jogosultsága a protestantismusban.“ Ki vitathatná el e tétel igazságát? Az is való, hogy ezek felett — eljön ideje — mikor beszélhetünk. De hát, nincs nekünk mit csinálni ennél hasznosabbat? Örömeztobb vennénk tudósítást a nép nevelésére fordított buzgóságról; egyházainknak erkölcsi és anyagi felemeléséről; a magtárakról sat. Ne kezdjük ott, hol végezni kellene; mert nyakunkba hull az ősi ház; s pünkössti csodára lesz szükségünk, hogy felépülhessen.

18) „Spiritualismus és materialismus.“ A materia megérkezett; de a spiritus vagy otthon maradt, vagy valami német doctor értekezésébe felejtődött. Jó lenne tán, egy kis grammatikát is tanulni legalább — unalomból.

19) „Darvin elmélete.“ De hát, mi bajunk nekünk a majmokkal? — Még csak az van hátra, hogy regények közlését követelje valaki.

20) Uzon. Név szerint kellene az adományozókat megemlíteni az „arany-könyvben.“

21) Szamosujvár. Az esperes ur eligazította.

22) Pestre. Sz. M. tanár urnak. Mi tartóztat vissza? Semmi, csak az, hogy nem négy ívből áll egy számunk. Rákerül a sor.

Ilyefalvára. A beküldött 12 ftknek nevére szól?

☞ Szívesen kérjük mindazokat, kik lapunkat megtartani nem óhajtják, hogy az első számot hozzánk — bérmentetlenül — visszaküldeni sziveskedjenek. Köszönetünk mellett, hála kötelezünk el.

Kiadó-hivatal.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

I. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1871, FEBRUÁR 23.

8. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr., — Szerkesztői iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: Kúlmagyarutca 287 sz. —

EGYHÁZTÖRTÉNELMÜNK ÜGYÉBEN.

Bécs, január 23. 1871.

Nem mondunk újat akkor, midőn őszintén bevaljuk, hogy el vagyunk maradvá. Ha tekintjük miveltégi állapotainkat s itt az anyagi jólét egyik legelső mérlegét: a kereskedelmet; a szellemi előhaladottság képviselőit: a tanügyet, művészetet, tudományt és egyetemes irodalmat; ha összehasonlítjuk e téren kifejtett munkásságunkat a mivelt nyugot által életre keltett valóban nagyszerű eredményekkel: akaratlanul is be kell ismernünk elmaradottságunkat.

De a beismerést szégyenpir nélkül megtehetjük a multa nézve. Közel ezredéves európai életünknek majdnem minden percében létünkért kellett megharcolni az élet és halál nagy küzdelmét, s midőn egy maroknyi nép, melynek nyelvét sem érti kivül senki, kénytelen folyvást emelt fegyverrel örködni hazája határain, hogy visszaverhesse az idegen hódítók, az ázsiai hordák, a műveltebb germanisatorok és a jogtörő kormányok szakadatlan támadásait: akkor nem csodálkozhatunk azon, ha a csendet és nyugalmat igénylő közmivelődési élet talaja csak kis szabásu termékenységet mutathatott fel még a közelebbi századok folytán is. De ha a jövő csak folytatása lesz e multnak, s nemzetünk a mai viszonyok között sem vonja ki a tanulságot történelméből: akkor a vér méltán szökhetik arcunkba a — szégyen miatt!

Most azonban, nincs szándékomban részletezni mindazon hiányokat, a mik legközelebről irodalmunkban s ennek minden ágában tapasztalhatók; csakis a magyar protestans egyház történelmére utalok néhány szóval. Alig van, sőt tán nincsen is, a föld kerekiségén egyház, mely többet szenvedett volna, melynek multja az üldözésekben és elnyomatásban gazdagabb volna, mint a miénk. A kikeresett kinzátások egész sora, a kiontott ártatlan vér fényes bibora és a martyr-korona képezik a magyar protestans egyháznak azon clenodiumait, melyeket méltán tarthatunk legszentebb ereklyéinknek, de a melyek még ma sincsenek irodalmunk szentélyébe együtt, egy csoportozatban elhelyezve. Tudjuk, hogy a vittembergi vártem-

plom ajtójának kalapácsütései elhangzottak országunkba is; azt is tudjuk, hogy utána a börtön, kínpad, száműzetés és a máglyák magasra felcsapó lángja következett; tudjuk, hogy Bocskai, Bethlen Gábor, Rákóczi György éveken át harcoltak azért, a mihez semmi köze, a min semmi hatalma a kormányoknak: a lelkiismeret szabadságáért; de azt is tudjuk, hogy e küzdelmek visszatorlása volt — bár évtizedekkel később következett is be —: a Nádasdiak, Zrinyiek, Frangepánok fölött kimondott és végrehajtott verítélet; a börtönök fenekén sinlődő és a gályapadhoz bilincseltegg tudósok láncsörgése; főtanodáink elpusztítása; Eperjes vérpada és az iszonykeltő tényeknek egész tömege. Azt is tudjuk, hogy III. Károly és Mária Terézia minő eszközökkel éltek a szegény elhagyatott magyar reform. egyház ellen, s a hirhedt patens-ügy, a legközelebbi időbül, még szomorú emlékezetünkben van; de minderről csak egyes kisebbszerű s legtöbbsnyire nem is magyar nyelven írott munkák szólnak. A latin, német és holland-irodalomban egész tömege van a magyar protestans egyházzal kiadott műveknek, mig a miénkben csak egyes részletek, a mozaik-műnek csak egyes elszórt darabjai találhatók fel, de az egészről még csak egy olyan füzetet sem tudunk felmutatni, a melyben egyháztörténetünknek legalább bibliographiája látható volna. Egyházunk túlélte negyedfél század keserveit, s történelme van; de a történelem megírva még nincs. Pedig rég itt lett volna már az idő, hogy átadjuk magunkat a — munkának.

De ha eddig szenvedett az egyház, s a vérző sebek sajjása mellett képtelen volt dolgozni: ezentúl meg kell feszíteni erejét minden téren s első helyen természetesen a történelmi mezőn. És ezt tenni kötelességünk, mert a magyar protestans egyház története nem pusztán a vallás fejlődésének, és a hitvitáknak időrendi összeállítása, hanem a mohácsi vész után a, per eminentiam, magyar elem élettörténete is. Nem mi mondjuk, hanem az elfogulatlanabb római katolikus történetírók is nyíltan bevalják, hogy a protestantismus nélkül ma Magyarország nem volna többé oly mértékben magyar, a minőben az.

És ez eredményben, a nemzet megmentésének e nagy munkájában, oroszán része van a kis Erdélynek. Fejedelmeinek nemzeti politikája és hazafisága nélkül hazánk ma valószínűleg részben török-provincia, részben pedig osztrák örökös tartomány volna. De e két elem: a hazafiság és protestantismus, összevetett vállal — habár roppant áldozatok árán — diadalmaskodott a jesuitismus és a török hatalmán s egyházunk él és talán élni fog a jövőben is; de csak úgy, ha a hatványozott munkát megkezdjük és attól egy percet sem szününk meg.

És itt önkénytelenül eszembe jut egy, az önkény-uralom alatt megpendített, akkor melegen föl is karolt, de azóta elfeledett eszme, melynek valósitása, az „alvó leányzónak életre ébresztése“, erős lökést adhatna egyházirodalmi munkásságunknak. Ez a „magyar protestans irodalmi társulat.“ Mintegy 10—12 év előtt hozta felszínre ez áldásos eszmét Révész Imre s azon időben közönségünk részvétel is csüngött valósitásán, de azóta elenyészett még talán emlékezete is. Pedig Révésznek csak főbb vonásaiban körvonalozott eszméje is oly sokat tartalmaz, hogy azt jövőnk érdekében minden áron meg kellene a valósigág érlelni.

Révész ugyanis Erdősi Jánosról írott nagybecsű művének záradékában ezt mondja: „A magyar protestans theologiai*) társulatnak egyetemes feladata lenne nem csak az, hogy a protestans theologiai tudományokat magyar nemzeti nyelvünken művelje és komoly irodalmi művekben terjeszsze, hanem az is, hogy a protestans egyházi élettel lényeges egybeköttetésben álló bölcseletet, a hazai és egyetemes történelmet, a protestantismus alapelvei és érdeke szerint művelje; mert erre is vajmi nagy szükség lesz, ha iskolai s irodalmi tudományosságunk meg fog maradni azon irányban, melyre a közelebbi időkben lépett. Ezen társulatnak egy önálló tekintélyes osztálya lenne hivatva arra, hogy a történelmi adatok gyűjtésére stb. nézve, részletes és szakértő utasításokat adjon, a különféle levél-, és könyvtárakban s külföldön is azokat felkeresse, lehető esetben közrebocsássa, előkészítse és kimutassa azon időt, melyben a történet megirhatásának pontja eljő, s magának a nagy munkának foganatba vételét eszközölje.“ Nincs szükség részletesebb körvonalozásra — mondhatjuk ugyancsak Révészszel; — a t. olvasó az eddigiekből is megérthette a célt.

Lehet-e reményünk ahhoz, hogy ez eszme most megvalósul vagy sem? én nem tudom; de addig is, míg valaha egy ilyen, egyházunk életét nagyon is közéről érdeklő intézmény létrejönne: lelkészeinkre vár azon kötelességszerű feladat, hogy saját egyházuk történetét megirják; s ez által előkészítsék a történetész utját, a ki az egészet fogja felölelni. Ma már van egy egyházi folyóiratunk és két heti lapunk, s ha ezeknek minden száma csak egyetlen adattal járul is egyházunk történetéhez, egy év alatt több, mint száz új adattal gazdagodik a múlt tárháza.

S e kötelességet mily könnyen leróvhatják egyházi embereink! Az elődök gondossága minden egyházban hagyott fenn oly följegyzéseket, a miket most már értékesíteni lehet, s ezekből oly könnyen összeállitható egy község multja, hogy fáradságot is alig igényel, s haszna még is szembetűnő.

Két szives ohajjal zárom be cikkemet. Ohajtom, hogy elkéstem legyen e felhívással, s lelkészeink már megkezdették a jelzett munkát; s ohajtom, hogy a „Figyelmező“ és az „Erdélyi Prot. Közlöny“ megszületése új aerat nyisson meg nemcsak az egyházszervezet fontos kérdéseire, hanem a magyar protestans egyház történelmére nézve is!

Eötvös Lajos.

PROTESTANS EGYHÁZAINK ENYÉSZÉSE, S OKAI AZ ERDÉLYI VÁRMEGYÉKBEN.

III.

Az erdélyi magyar helységeket tüzzel-vassal pusztított, s protestans lakóit nagyrészből kiölt Mihály vajda és Básta vérengzései felrázták a még életben maradt magyarságot; s a török-földre menekült Bethlen Gábor sürgetésére, kismarjai Bocskai István vezérlése alatt, fegyvert ragadnak; a német-hadat szétverik; egész felső-Magyarországot elfoglalják. Rudolf császár megrezzen, s Bocskaival 1606-ban, június 23-kán, megköti az ismeretes bécsi békét, melyben Erdélyről lemond, s a protestansoknak teljes vallás-szabadságot biztosít.

Azonban, a békekötés után már 5 hónap múlva, a jézsuiták fondorlatára, s tanaik szerint: „a cél megszenteli az eszközöket,“ Bocskai méreg által meghal; s a protestansok nyilvános és alattomos üldözései megújulnak úgy, hogy már 12 év múlva Bethlen Gábor, erdélyi fejedelemnek, ismét fegyvert kellett ragadnia, a magyarság megfogyásával, török segélyvel; a protestans vérben mosdó császári hadat egész Magyarhonnól kiűzi; Bécszet magát elfoglalja; mikor is 1619. dec. 20 án a Pozsonyban összegyűlt rendek Bethlent magyar királynak kiáltják, mit azonban ő nem fogadott el; megelégedett magyar fejedelmi címével II. Ferdinánddal megköti a nikolsburgi békét, melynek alapján, az ország polgári és vallásos szabadsága újból biztosítva lön.

*) Később e szó helyébe, Erdélyi János indítványára, irodalmi tétetett, de nekem ez idézetben az eredeti kifejezéshez kellett magamat tartanom E. L.]

Mind e hittelt pecsételt békekötések dacára, az ultramontan szellemű császárság nem szünt meg nyomorgatni és üldözni a protestánsokat; templomaiktól, iskoláiktól egyre megfosztá; papjait elkergeté, vagy fogságra hurcolá, migsem I. Rákóczi György, Erdély fejedelme, a svédekkel egyesülve, 2 évi véres harc után, kivívá az örökre emlékezetes Linzi békekötést 1645. dec. 16-kán, melyet 6 pontban III. Ferdinánd, sajátkezűleg, utódait is kötelezvé, aláírt és törvényesen kiadott. E békekötésnél fogva: a protestánsoknak elvett templomaik és iskoláik — számszerint 200 — visszaadatnak, elűzött, s fogságra hurcolt papjaik s tanítóik hivatalaikba visszahelyeztettek; és jövőben a protestánsok szabad vallás-gyakorlása s iskoláik sértetlen megóvása ígértetett. És ez diplomatikailag, a külföldi udvarok által is, mint kölcsönös szerződés elismertetett; s alapja lón a protestánsok állandó biztos létének.

Később, 1691-ben, midőn Erdély is az Osztrákház uralma alá esett, a protestánsoknak a fennirt békekötésben alapult szabadsága a Leopold-féle hitlevélben országosan elismertetett.

Erdély elpusztult egyházai Bethlen Gábor, s az utána következő nemzeti fejedelmek által, helyre lőnek állítva. Dézs, Torda, Enyed városai, honnan a magyar protestánsok kiölettek, nemesi kiváltságokkal ruháztattak fel, hogy a bényesítésre ez által ösztön nyujtassék. Fejérvárt, később Enyeden, Kolozsvárt, M.-Vásárhelytt, Udvarhelytt főiskolák; több apróbb városokban gymnasiumok állítottak. A nemzeti élet új pezsgésnek indult.

Mind a mellett, a hogy Leopold alatt Erdély meghódolt, Gy.-Fejérvárt a cath. püspökség helyreállítatott; az országban szerteszét zárdák épültek. A jézuita-ármány a protestánsokban, s mindenekfelett, a reformátusokban, kik magyar valláson levőknek nevezettek, s kikből Erdély főurain kívül, az ország magyarságának legnagyobb része állott: elégedetlen, s a hatalom ellen fenekedő pártot rajzolgatott az uralkodó szék előtt. Ezek örködnék, sugdosák a jézuiták féltékenyen, az alkotmány felett; valóságok elve: szabad vizsgálódás; consistorialis rendszerük, a népet makacs ellenszegülésekre szoktatja. Bizalmatlanság, gyanu oltatott az uralkodó szívébe a magyar protestánsok ellen. A katolikus papság cretnekének nevezé, papjait gúnnyal, csak prédikátoroknak címezték. Az oláh-ság egyrészt a kath. vallással uniálták; a fogarasi, később a balázsfalvi püspökséget gazdag uradalmakkal ellátták; szóval: minden intézkedést megtettek a magyarok, azaz: a reformátusok elnyomására. A leopoldi hitlevél azon egy pontján kívül, hogy a katonaság élén Erdélyben mindig német hadvezért tartanak, minden ágában csorbát szenvedett. A magyarságon elkövetett mostoha bánás elébb a Tököli Imre, később Rákóczi Ferenc-féle forradalmat

idézte elő, mely évtizedekig folyt, s véres harcokban emészté az ország népességét, s utoljára is a vallásos és polgári szabadság gyászos bukásával végződött.

A protestáns vallás és az alkotmány erőszakos megsértéséért folyt meg-megújuló harcokban, a magyar-elem mindkét hazában anynyira megtört: hogy már József császár magát megkoronáztatni nem látta szükségesnek; Magyarországot és Erdélyt béolvasztotta Ausztriába. Németnyelvet hozott bé kormányzási, közigazgatási és törvénykezési nyelvül; a hazát, megyék helyett, kerületekre osztotta; a hon minden hagyományait egy tollvonással eltűrtte. Mint szabad absolutizmussal uralkodó császár, a protestánsoknak ugyan 1783-ban, a türelmi parancsot — tolerantiae edictum — neve alatt kiadta, melyben teljes vallás szabadságot proclamalt.

De már két év mulva, Erdélyben az ismeretes Hóraláza dást kiűteti, s a feldühített oláh-ság 4,000 nemes nem-, és korkülönbség nélkül kegyetlenül lemészárolt. És ezek legnagyobb része protestáns-birtokosok voltak. Így fogyott az erdélyi megyékben a magyar-elem, s pusztultak el rendre egyházaink.

De Gerando, „La Transylvanie“ című történelmi s államjogi remek művében, megható szavakban tárgyalja: minő ármánnyal irtották ki rendre-rendre a nagy birtoku független főnemességet, a honszerető s vallásához hű magyar fajt, s tettek pusztává egész helységeket, mig az ország oda kényszerült: hogy az önkényes hatalomnak meghajoljon.

Egész 1791-ig, mig II. Leopold kormányra nem lépett, s az ország politikai és vallásos szabadságát törvénybe nem biztosítá, a magyar protestántizmus hazánkban fejét fel nem emelheté.

Ez órától kezdve egyházi életünk új lendületet vett; Erdély főnemessége, kik udvari kegymosolyért őseik vallását el nem hagyták, az egyházakat és iskolákat védelmé alá vevé, s kétszeres pártfogást tanusított. Ugy, hogy a Bástia vallonai, s később a Rabutin lábancai által elpusztított egyházak lassan-lassan felépültek; itt és ott új templomok emelkedtek a romokból. A század elején a birtokos magyar-nemesség, a protestáns vallás érdekeihez oda adó buzgósággal tapadt, több jeles ifjut külföldi egyetemekre küldött. A főiskolákat tetemes alapítványokkal látta el: hogy a négy erdélyi főiskola, s főleg az enyedi — a szegény szülöktől származott magyar ifjuságnak — valóságos gyám-intézetük volt, hol költség nélkül végezheték tanulmányaikat, s gyarapították a nemzet jeleseinek számát a papi és tanári pályán.

A nemzeti fejedelmek alatt, és ez újabb fellélegzéssel kiépült magyar protestáns egyházak miatt desoláltattak nagy részben, erről jövő cikkemben fogok szólni.

Medgyes Lajos.

TÁRCA,

BETHLEN GÁBORNÉ TEMETÉSE.

(Meghalt Kolozsvártt, 1622-ben, május 18-án.)

Az 1622-dik év a kolozsvári ref. egyházra nézve nevezetes esztendő arról, hogy Bethlen Gábor fejedelem ado-

mányából ekkor lett tulajdona a farkas-utcai nagy templom, s a mellette fekvő terjedelmes telek, melynek rendeltetését a következő országos végzés tartotta fön:

„Communis votis et suffragiis végezték a statusok,

hogy Kolozsvárt a régi pápista-klastrom helyére építtessék egy akadémia, melyben ő felsége bizonyos fő professorokat constitualván, azoknak bizonyos és örökké megmaradandó proventusokról is kegyelmesen disponáljon." (Art. 6.)

Nevezetes továbbá ez az esztendő egész Kolozsvár városára, minden hitfelekezeti különbség nélkül, azon emlékezetes eseményért, a melyhez hasonló kebelében sem azelőtt, sem azután nem történt: hogy évkönyveibe egy falai közt elhunyt királyné halálát jegyezte be.

Történt mindez 1622-n, május havában, azon országgyűlés alkalmával, a melynek emlékezete hitsorsosainkra nézve, az imént említett örökbecsű emlékekben maradt fenn; Bethlen Gáborra, s vele együtt az egész országra nézre, a fejedelemaszszony ez idő alatt történt halála által lón oly szomorúan nevezetes.

Sok idő folyt el azóta, s ha Károli Zsuzsánna élete századokra szóló jelentőséget nem vivott is ki magának: halála emlékezetét érdekes lehet főlelevenítenünk, ha csak azon ünnepélyekért is, a melyek harmadfél századdal azelőtt protestáns főbbjeinknél szokásban voltak; de ma már, szokatlanságuknál fogva, köz csodálkozás tárgyai volnának, még azon esetben is, ha kisebb mérvű példányban mutatnók fel, mint a minő a Bethlen Gáborné temetése, mely a maga idejében is, kétségkívül, csoda dolog volt.

Kezdjük hát sorba az események előadását.

I.

1622-ben, május 1-ső napjára, országgyűlés vala hirdetve Kolozsvár városába.

A meghívottak, a kitűzött napon egybesereglettek, de maga a meghívó fejedelem, Bethlen Gábor, nem érkezhett be; pedig csak a szomszédságban, B.-Hunyadon, volt. Betegségben sinló neje tartá itt lekötve, kit még ápril elején indított volt el Kassáról, s alig volt képes eddig szállítani.

Május elején, a beteg aggasztó állapota egy kevésbé könnyebbült, s 5-kén, épen áldozó csütörtökön, elindulhatk Kolozsvárra. Itt a fejedelem megérkezésekor nem volt semmi legkisebb ünnepély, hogy az örömjaj ne zavarja a vánkosai közt nyögő beteg királynét. A Gellény Imre háza, azon időben Kolozsvár egyik legpompásabb palotája fogadta a fejedelmi párt, hol azonban elegendő alkalmatosság nem lévén, a szomszéd Stencel-ház is az udvar rendelkezésére állt. E két szálláson volt a fejedelmi udvar elhelyezkedve.

A megérkezés után negyed napon közhír volt a városon a fejedelemtől betegségének aggasztóbbá vált fordulata, s hogy már urvacsorával kíván élni.

E hírek sokféle alakot váltottak hullamzásaikban a sokaság között, s ezek követése tévutra vezethetne bennünket. De ime, a hiteles tanu, a kire a legteljesebb bizalommal s megnyugvással támaszkodhatunk: Keserői D. János püspök erről így beszél:

„Kolozsváratt, 8. may. a nyavalya ő felségén sulyosodván, a szünek neminemü búsulásából nagy hőség miatt respiratioja nehezédvén, sietséggel fejedelm urunk hivata bennünket. Mikoron felérkeztünk volna, fejedelem urunk ő felsége is az főfő urakkal jelen lévén, így kezdők vigasz-

talni: Ne féljen Felséged, kegyelmes aszszonyom, az ur isten kegyelmesen cselekedik ígérete szerint Felségeddel, ha kedves jó akaratja tartja meggyógyítja Felségedet, ma-holnap megkönnyebbit stb. . . . Melyre így felele: Nem félek semmit, mert elhiggye Kegyelmetek, hogy én oly igen kész vagyok, valamely órában az én Istenem szólit, örömet el-megyek. . . .“

A kegyes fejedelem aszszony istenről és üdvössége felől tett vallástételének s a körötte levőknek intézett bucsuszavainak előadása után, imént nevezett kutfőnk ekép folytatja:

„Ezek így végbe menvén, szavát ő felsége mégis hozzánk így continualá: Nincsen, ugy vagyon, énnekem semmi akadályom, sem nehézségem szivemben; békességem vagyon az Jézus Krisztus által Istenemmel: mindazáltal, hogy erről külső jeggyel is tanubizonyságot tegyek, az urvacsorájával kívánnék élni, ha Kegyelmetek feladná. Melyre így felelénk: Kegyelmes aszszonyunk! Jól tudjuk mi azt, hogy míg Felségednek egészsége volt, minden alkalmatossággal élt Felséged az sz. vacsorával. . . . Mindazáltal, ha Felségednek teljességgel az kívánsága, ezen holnapi napon nyolc óraker Felséged legyen készen; legyenek több communicansok is, Isten segítségünket adván, kiszolgáltatni készek leszünk.

„Ezt értvén ő Felsége, igen jóvállá és jó néven vevé. Mi annakokaért másodnap t. i. 9. die may, az függesztett órára, illendő készüllettel felmenvén, bemenénk ő Felségéhez és kérdeztvén, mint legyen? mondá: Én, édes István uram (Melotai uramat nevezvén így) s szerelmes Komám (igy nevezvén Keserői Jánost, az püspököt) nekem úgy tetszik, könnyebben vagyok sokkal, hogysen tegnap, de én nem tudom, az Ur Isten mi végre könnyebbitett meg, valamit ő sz. felsége elvégzett felőlem, sz. akaratja szerint vigye végbe. Én a szent vacsorával való éléshez készen vagyok, nem is akarom elmulatni. Azonban, udvara népét s az urak s uraszszonyok közül is némelyeket, kik vele együtt kommunikalni akartak, szólitván, ugyan felesen telénk. Az állapotához illendő rövid tanitást tevén azért, consecratis symbolis, minekutána ágyában feltámogattatta volna magát, az Urtól szerzetett mód szerint, az Urnak testét és poharát offerálókk ő Felségének. Noha penig az előtt nemhogy kenyeret, de még csak vizet is felette igen nehezen nyelhetett el, Isten áldásából igen könnyen mind az kenyeret s mind az bort elnyelé. És egyebek is consequenter communicálván, az Ur Istennek velünk együtt nagy hálákat ada. . . . Et sic per actis per agendis, jó bucsuval és isteni áldással ő felségétől eltávoztunk.

„Harmad, negyed, ötöd napon iteratis vicibus szorgalmatosan ő felségét meglátogattuk, és csuda, mely kegyes és istenes szavait vöttük. Végre 12. may, estve, későn vacsora után fejedelem urunkkal együtt meglátogatván, nagy szép istenáldásokkal hagyók, körülötte lévén sok uraszszonyok. Azon ejszaka tizenegy óra után, el tova tizenkét óra felé, magát álmra vötte. Mintegy másfél avagy két óráig szenderedvén, egy óra után felsejken, de felette igen bágyadva, kívánja fejedelem urunknak jelenlétét. És mikor jelen látta volna lenni, mond: Szerelmes uram, ne hagyj el egy kicsinnét. Azonban, mintegy két óra tájban

éjféli után, nagy ájtatos fohászok között lelkét lelkének pásztorának, az Ur Jézus Krisztusnak csendesen megadta. Oh, bódog kimulás!

„És így májusnak 13 napja meggyászolható szomorúsággal, soha el nem felejtendő keserőséggel virada minékünk fel.“

E nevezetes esemény—melyet mint főlebb említők, Keserői János püspök előadása után, szó szerint közlünk—már viradat előtt, híre lett a városban. Ott, hol az egész ország minden nevezetessége már egybe volt seregelve, magának a városi előljáróságnak csak másod szerep jutott az országos gyász teendőire nézve. De azért, ebben igyekezett kitelhetőleg kitenni magáért s a tanács tagjai még viradat előtt a város házában voltak. Cáfolhatlan adat rá Széchi, alias Seres István sáfár számadása, mely a Kolozsvár városi levéltárban mai napság teljes épségében látható, s melynek 1622-n május 13-i bejegyzései között első helyen a következő prosai sorok tartották fenn e nevezetes esemény emlékét:

„13. máj. Tanácsbeli uraim igen reggel begyűlvén, minthogy aszszonyunk ő fige halála történék, hozzattam ő klmkk aquavjzet 25 dr.“

II.

Kolozsvár városa, mely vallás tekintetében majdnem félszázadon keresztül egy felekezeti képezet, s magyar és szász nemzetiségi dualismusa mellett unitárius-hitében egy volt s a legrendíthetlenebb kitarásban, buzgóságban, s az az időben ezzel, mondhatnók, karöltve járt türelmetlenségben a legnagyobb erélyt tanusította: történetünk korában szelidebb, türelmesb alakot öltött volt már. Ott, hol másfél évtizeddel előbb római katolikusként s protestánsként egyaránt tiltva volt, a városban isteni tiszteletet tartani, halottját nyilvános szertartással eltemetni: most a szentháromság vallók is szabadon lélekeznek, s az 1600-ban sept. 14-én összszerokadt óvári templom romjaiból kiemelkedve, már egy évtized óta szolgált buzgósági gyűlhelyül az ev. reformátusok felekezetének. De ez a hajlék sokkal igénytelenebb s korlátozottabb terjedelmű volt, hogysem befogadhata volna kebelébe azoknak fényes gyülekezetét, kik az országos tanácskozásra egybesereglettek közül a fejedelemmel egy valláson voltak. Intézkedett is e tekintetben a város, hogy a fejedelem a székesegyházban végezhesse az isteni tiszteletet, költség-jegyzékében ott áll: „7. May. Urunk ő felsége számára csináltattunk egy széket, fűrészeszkát adtunk hozzá No. 12.“

A Gelleny-ház nagy palotájában máj. 14-én készen állt a fekete bársonnyal borított ravatal, melyre a királyné koporsóját emelék. Ez ünnepély alkalmával a fejedelem udvari főpapja, a magyarországi püspöki székéből ide hozott nagyhirű Melotai István tartott beszédet: „Egy szempillantásig hagyta el tégedet, de az én nagy irgalmasságomból összszegejték tégedet. Egy kis busulásomban elrejtettem vala az én orcámat te tőled egy szempillantásig, de az én örökkévaló irgalmasságomban könyörültem te rajtad, azt mondja a te megváltó Urad.“ (Ezs. 54, 7.)

Másnap beállt a pünkösd-ünnep, s a halott körüli

szertartások szüneteltek, csupán anynyi változás történt a három nap alatt, hogy a halottat érc-koporsóba zárták, melynek nyílását a lég hatása ellen szurokkal öntötték be. A fejedelem, az unitáriusok piaci nagy templomában, saját vallása szertartása szerint, isteni tiszteletet tartatott, Melotai predikált s urvacsorát osztott.

Az ünnepek eltelte után, máj. 18-án, szerdán, a palotában a test fölött beszédet tartott Gyöngyösi András, a kolozsvári orthodoxa ekklesiának fő predikátora: „Tudjuk pedig, hogy azoknak, kik az Istent szeretik, mindenek javokra vagynak, azoknak kik az ő végezése szerint hivatalosak. (Rom. 8, 18).

Másnap, ugyan e helyen, Keserői D. János fejérvári és udvari predikátor és erdélyi püspök, vigasztalta a gyászoló hallgatóságot: „Sok nyomorúsági vagynak az igazaknak, de mindazokból megszabadítja őket az Ur. Megőrizi minden ő csontjokat, egy azok közül meg nem rontatik. (Zsolt. 34. 20—21). Beszédét az alább következő kettős apostrophphal végezi: „Legyen szabad — ugymond — énnekem ez koporsót az Istennek benne levő depositomával egyetemben megszolitnom imígyen:

„Apostrophe ad sepulchrum“.

„Hideg havasokon,

Fenyves nagy erdőkön

Termett koporsófaja!

O, mely boldog vagy te,

Noha vagy fekete,

Ki lól ez test tartója.

Az Ur kedvesének,

Megszentelt hívének

Légy hű oltalmazója.

Veled az nagy Isten,

Csak vennéd eszedben,

Ű maga osztozott meg.

Nemes gyenge testét,

Mint nagy drága kincset

Rád bizván, így szentelt meg!“

„Ad reginam.“

„Kegyes természetű,

Tiszta, szent életű

Kivánatos Eszterünk.

Nemzetünk csillaga,

Urunk vidámsága,

O, szerelmes aszszonyunk!

Szegények reménye,

Árvák nevelője

Mely nehéz tőled válnunk.

Ez szoros cellácska,

Testednek hajléka,

Melyet szemünkkel látunk.

Tetemeid oszlástól,

Csontaid bomlástól

Oja mig feltámadunk.

Adja az szent Isten,

Az örök életben

Vidám orcával lássunk.“

(Folytatjuk.)

Fekete Mihály.

BELFÖLD.

AZ ÁLLANDÓ FŐCONSISTORIUM GYÜLÉSEI.

VI.

Febr. 16. Közel negyven folyó tárgy került ellátás alá, melyek közül csak a közérdekiekre terjeszkedhetünk ki.

1) Vizakna, Kóbor, Szászváros és Tordos, 1848 előtt az ágostai hitvallású püspökség administratioja alatt állván, e ref. egyházaink dézmkárpotlás-papirjait illetéktelenül még mindig a luth. főconsistorium kezeli. Egyházi főtanácsunk, a közelebbi években, többször megsűrgette átadásukat; de vagy nem nyert választ, vagy ha igen: oly kitérőt, melyből csak az ügy szándékos halogatására lehet következtetni. Jelenleg, újabb sürgető átírás intéztetett a luth. főconsistoriumhoz anynyival is inkább, mert éppen egyházi vagyónunk összeírásával foglalkozván, ama papirokat, rövid időn kezünkhez kell vennünk. Valóban, itt az ideje, megszelleztetni a nyilvánosság előtt, s ha célhoz nem vezet, sürgetni illetékes helyen: mi joga tartoztatják el a gazdag szász atyafiak a mi filéinket? Avagy, nem elég-e számukra, a részökre kedvező idők bölcs (?) felhasználásával „prudenter“ kieszközölt tized-kárpótlás, melynek aránytalan millióit az ország hordozza? Miért akar a luth. főconsistorium minket gyámság és felügyelet alatt tartani?

2) A cultus-miniszterium, leiratban tudatja, hogy miután Szeberényi Lajosnak tábori, prot. superintendensé váló kineveztetése ellen több prot. egyházkerület (közöttük, a mieuk is) felírt, minthogy superintendens csak szabadon választott egyén lehet, s ilyené kinevezés által senki sem válhatik; hajlandó felsőbb helyre „császári-királyi tábori prot. prepost“ címet ajánlani Szeberényi ur számára, az ellenzett superintendensi helyett; kérdi: nincs-e ellenvetésünk? Egyházi főtanácsunk nem tekintheti a hadseregben szolgáló protestánsokat, illető egyházaiktól elszakítottaknak, hogy számokra külön hivatalos egyházkerületet kelljen alakítani; a mi nézetünk szerint, prot. egyházi jogaink szempontjából, a tábori lelkészek, legfőkébb, külön esperességet alkothatnak, de ennek feje csak is úgy lehet alkotmányos általunk is elismerhető, törvényes állású esperes: ha az összes prot. tábori papok választják maguk közül szabadon, szavazat többséggel s a felsőbb hatóság csak a megerősítésre szorítkozik.

3) Olvastatik a kolozsvári főtanoda tanári karának véleménye, a közoktatási miniszterium által, a középtanodákra vonatkozó statisztikai adatok egybegyűjtése céljából, minta gyanánt kiküldött 147 rova tu táblázatokra. Egyh. főtanácsunk magáévá teszi azon véleményt, hogy ezen rovatok egy része hitelesen be nem tölthető; más része pedig — felesleges, s a mi viszonyainkhoz nem illő. Ezeket megjelölve, fogja a táblázatokot a köztanodákhoz kiküldeni s az adatok begyűlésekor, a miniszteriumhoz felírást terjeszt: méltóztatassék jövőre a rovatok számát megkevesbiteni, s legalább egyelőre, csak a főbb és lényeges adatok egybeszedéséről gondoskodni.

Tudósító nézete szerint: valóban, megérdemelnék

ezek a rubrikák, hogy a „Prot. Közl.“ külön cikkben szelleztesse őket; mert, ha minden kormányzati ágba anynyi ok nélkül való irkálás ver gyökeret: anynyi hivatalnokra lesz szükség, mennyit az ország meg nem birhat. (Mi szoritunk helyet; szivesen vesszük; mert előttünk még nevetség es is. Szerk.)

4) A közoktatásügyi miniszterium az egyh. főtanács különös felügyeletébe ajánlja Nagy-Enyeden tanuló Horváth Vidor állam-ösztöndijas ifjut. Ezzel kapcsolatban, újabban is meghagyatik összes közép- és főtanodáink előjáróságainak, hogy a felügyeletük alatt álló állam-ösztöndijasok bizonyítványait félévenként pontosan küldjék be, a miniszteriumhoz leendő felterjesztés végett: mert a késedelmezésből az illetőkre kár, és hátramaradás háromlik.

5) Egy még a mult ősszel kinevezett bizottság jelentti, hogy az udvarhelyi főtanoda előjáróságának szerződési tervét, melyet a kormányval oly célból kíván kötni, hogy attól államsegélyt nyerjen: már hetekkel ezelőtt megvizsgálta; de az egész ügyet csak népes egyh. főtanács gyűlés által tartja tárgyalhatónak és megoldhatónak. Most a népes gyűlés közeledésével, a bizottság beadja véleményét a netalán szükségesnek itélt előkészítő lépések megtétele végett. Leküldetik az udvarhelyi főtanoda előjáróságához, hogy a beadott véleménynyel megismerkedvén, megjegyzéseit azokra megtehesse; egyszersmind, a Kis-féle végrendelet másolata is felkéretik.

6.) Ugyanezen bizottság adja a népes gyűlésen való tárgyalásra kijelölés végett, azon elvek felett való véleményét, melyeket a mult évi közssinat a felekezeti iskoláknak községivé átadhatása felől készített. Előjegyzetik a népes gyűlésre. (Lásd e véleményt első számunk egyházi hirei közt. Szerk.)

7.) A székely-udvarhelyi ref. főtanoda tanári kara fölterjeszti, hogy a hozzájuk juttatott miniszteri felszólításra, a felnöttek oktatása érdekében, a helyi róm. kath. tanárokkal együttesen a tanfolyamot megindították. A jelentkezők nagy száma miatt kénytelenek voltak párhuzamos csoportokat állítani fel; az oktatás januar—martius hónapokra terjed, 4 tanárral, hetenkénti 1 órával; melyért 50 o. é frt. jutalmazást kérnek. Feljelentetik az oktatásügyi miniszteriumhoz.

8) A cultusministerium tudatja, hogy a segélyzésre felajánlt szász-medgyesi iskolának, minthogy felekezeti, segélyt nem adhat.

9.) A belügyminiszterium tudatja, hogy a Vásárhelyről elköltözött hilibi Gál János helyére, maga részéről, a Gecse-alapítványt felügyelő igazgatóbizottságba Mikó Mihály marosszéki főtisztet nevezte ki. Az illető bizottsággal közöltetni fog.

10.) A Gecse-alapítványi bizottság felküldi a mult év végén tartott nagy gyűlés jegyzőkönyvét. Megőrzés végett levéltárba tétetik.

11.) A görgényi egyházmegye utólagosan felküldi a tancsi egyház folyamodását államsegélyért. Áttétetik a kiosztási tervet készítő bizottsághoz, valamint a szilágy-pániti egyház hasonló kérelme is.

12) A görgényi egyházmegyei tanács kéri a szászrégeni egyháznak vásári szerződését, egy iskolaháznak al-

kalmás telekről, megerősíteni. Hasonló felterjesztés történt a felfalusi egyház részéről egy telek kicserélése iránt. Mindkettő helybe-hagyatik.

13) Lukácsfi Lajos, erdővidéki esperes, jelenti, hogy egy Daniel-féle kegyadományt élvező özvegy meghalt. A megürült hely közölni fog.

14) A pénzügyminiszterium tudatja, Száraz Ajta ref. egyháznak 1000 ftos, és Közép-Ajtának 300 ftos állami kölcsön kötvénye, a hozzátett felfolyamodás értelmében kicseréltetett; a kicserélt papírok, s az utánok járó készpénz kamatok (kerek számban szólva) 77 ft és 23 ft. a felküldendő nyugtákra le fognak küldetni. A titkár utasítatik a nyugtaminták elkészítésére, s az illető esperes urhoz utasítására, annak tudatásával, hogy a pénzügyminiszteri leirat a nyugtákon az egyházi gondnokok aláírását megkívánja. (Folytatjuk)

KÜLFÖLD.

Olaszországban az ultramontan párt izgatása, a pápa világi hatalmának restitutioja érdekében, hovatovább mind nagyobb hévvel foly. Antonelli közelebbről újra egy jegyzéket tett közre, melyben Róma occupatioját rablási merényletnek bélyegzi, s azzal vigasztalja magát, hogy az „istentelenek uralma” csak rövid ideig fog tartani. Mint közelebbről jeleztük, a párt az új német császárra veti főként bizodalmit, s annak támogatása által reményli törekvése sikerét. A bécsi ultramontanok egyik organuma, a „Wiener Kirchen Zeitung” olaszországi collegáival ellenkező véleményben van. A protestáns német császártól semmi jót nem remél, ki eretnekségét még azzal is tetézte, hogy közelebbről egy szabadkőmivesi páholy tagja lett. Az új császárság kormányának legelső ténye már szétűzi a hozzá kötött reményeket. A kölni érsek ugyanis, a római kath. theol. tanároktól nyilatkozatot kívánt az iránt, hogy a római concilium közelebbről hozott határozatainak magokat készséggel alávetik s tanításait azokhoz alkalmazzák. A tanárok azonban azon szörnyű merényletet követték el, hogy a követelés ellen remonstráltak, sőt — a mi az ultramontan felfogás szerint hallatlan botrány — ez ügyet egy protestáns miniszterhez felebezték, s ez oda nyilatkozott, hogy az érsek e követelésével „a tisztán egyházi tért” túllépte, s hivatkozott a facultas statutumaira is, melyek szerint a tanárookra az egyházi hatóság, még katolikus lelkészi minőségükben is, csak a kormány előleges beléegyezésével utasíthatja rendre. A miniszternek e teljesen correct eljárása miatt, az ultramontan gyászvitéz, ég felé fordított szemekkel, rémítő szitkozódásokba tör ki, sőt szokása szerint, egy néhány „kegyes” átkot is sujt az eretnek-miniszter fejébe. Azzal vigasztalja magát, hogy az eretnek császárság rövid életű lesz (s ebben igaza is lehet), s a német császári korona egy igaz hitű fejedelem fejére kerül, ki a katolika szent-egyház véres sebeit be fogja gyógyítani, a pápát középkori hatalmába restituálja, s az eretnekség kigyóójának fejét széttiporja. Ez pedig nem lehet más, mint az osztrák császár, kit egyedül illet meg jogosan a római császári korona, melyet elődei is anynyi dicsőséggel hordoztak homlokukon.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Sepsii egyházmegyénkben — Gödri Ferenc ny. s. sz.-györgyi lelkész aa., öregsége miatt, lemondván esperesi hi-

vataláról is — febr. 15-kén történt meg az új választás. A közgyűlés ez állás betöltésére, mely se nem dignitas, se nem sine cura, hanem szolgálata, mely erős akaratot munkakészséget, buzgóságot és lelkiismeretes kötelesség-teljesítést követel egerpataki lelkész, és volt egyh. megyei aljegyző, Csisszór Gábort választotta meg 39 szavazattal. Szerencsét kívánunk a szerencsés választáshoz; mert „az aratni való gabona, bizony, hogy sok!”

* Kolozsvári egyházunk közgyűlése, közelebbről, b. farkas-utcai diszes templomába egy új orgona beállítását határozta el. Ez azonban oly tetemes összeget vesz igénybe, a menyinyivel az egyház templom-építési pénztára távolról sem rendelkezik, s ennél fogva, a hivek áldozat-készségét is igénybe fogja venni. A közgyűlés egy több tagu bizottságot nevezett ki, mely a beadott költségvetéseket megvizsgálja, s az adakozás-gyűjtés tárgyában a kellő lépéseket megtegye. Annak idejében lapunk a fölhívást is közölni fogja.

= (Közép-Ajtáról, febr. 9-ről kapjuk e rövid tudósítást). Mai napon tartatott az erdővidéki egyházmegyében, a középpajtai egyházban, a rendes egyházi vizsgálat. A templomból kijöve, az iskolák vizsgálatát folytattuk, mely alkalommal helybeli tanító Molnár Albert 79 fu-, 48 leány-gyermekkel, oly szép vizsgálati eredményt mutatott be minden tekintetben, hogy őt, mint különösen kitűnő tanítót az egész anyaszentegyház előtt, ezennel bemutatni mulaszthatlan kedves kötelességemnek ismerem, azon megjegyzéssel, hogy a fen nevezett nap estvéjén, 7 órakor, a felnőttek megvizsgálására újra megjelenván a vizsgáló bizottság az iskolában, ott 52 felnőtt a legszebb előmenetelt tanusította írás-, olvasás-, számtan- és éneklésben. Ugyanazért, nevezett tanító kedves atyámfiaának hűséges eljárását nem csak jegyzőkönyvbe igtatni, hanem e becses lap útján közhírré tenni, kötelességemnek ismertem, azért, hogy így az érdem legalább csekély fizetésén felül legyen némileg megjutalmaztatva. *Lukácsfi Lajos*, esperes.

= Tacsról tudósítanak, hogy odavaló lelkész aa. kétszáz lelket számláló egyházában — majdnem minden anyagi megjutalmazás nélkül — figyelemre méltó buzgóságot fejt ki az által, hogy a felnőttek közül: 26 egyént s a tanköteles 27 gyermeket felváltva, iskola hiányában, saját szállásán, minden segéd-tanító nélkül, szép eredménnyel oktatja. Oly áldozat-készség, mely az öntudat megjutalmazásán kívül, megérdemli, hogy követendő például feljegyezzük. Menyinyit lehetne tenni; minő eredményt felmutatni, ha helyét mindenki betöltené s egyébre is gondolna, mint arra, hogy a mig él: az ő vé a parochia! Serkenjünk fel immár méjj álmunkból!

* Sepsi-Szent-Györgyön gazdasági tanfolyammal egybekötött felsőbb népiskola föllállításán fáradoznak, s a mint értesülünk, e célra már 17,000 ft. áll rendelkezés alatt. Szívünk-ből kívánunk sikert a nemes törekvésnek.

* Grätzban közelebbről nagy feltűnést okozott a hetven éves Steina ch grófnő kilépése a romai egyház kebeléből. Egy nyilatkozatot is tett közzé, melyben kilépése indokául azon visszaéléseket hozza föl, melyeket a kath. papok egyházi szónoklataikkal követnek el, midőn a szószerket politikai izgatások szinterétől használják föl, s továbbá a csalhatatlansági dogmát, melyet lelkiismeretével öszszeférhetőnek nem tart. Ha a kath. hivek lelkiismeretesen vennék a dolgot, a nagy többség,

bizony, a nemes grófnő példáját követné, s a romai pásztorok aligha nem nyáj nélkül maradnának

== Nagy csapás fenyegeti hazánkat! Az olasz kamarában nem egyébről beszélnek, mint a jezsuiták kitiltásáról az olasz-államból; s hogy e törvényjavaslat el is lesz fogadva, azért remegünk, mert e „szentatyák“ már is készülődnek — rájuk nézve — boldogabb hazába. Hová mehetnének inkább, mint szép Magyarországra, hol készül a felséges a u t o n o m i a s virágzik az ultramontanizmus, — a mint a rossz nyelvek beszélnek — még a cultus-miniszteri széken is. Nő, csak jöjjenek; van itt elég vagyon; kaphatnak elég kárpótlást azokért, melyeket ott secularisálni fognak az iskolák, a nevelés céljára: míg nálunk ezzel elméletileg törődnek ugyan eleget, de gyakorta kivinni — egy felvilágosodottabb század számára van fentartva. Ha nekünk volna egy olasz parlamentünk: nem érné hazánkat az a csapás, hogy ide költözék a „Jézus társasága“; sőt attól is megszabadulnánk, a mi van; pedig van — bőven!

== Nagy-Ényeden f. hó 18-án temették el, Benedek János és nője Baló Rózsalia, egyetlen fiokat, utolsó gyermeküket, Benedek Miklóst, 30 éves korában. A vesztes nagyságára gyógyító balzsam legyen a hit, és a gondviselésbe vetett megnyugvás!

== Mai számunkhoz mellékelve küldjük szét Kócsi Károly előfizetési felhívását „Közsegi f. iskolá“ című gyümölcsészeti munkájára. E felhívás eléggé beszél ugyan önmagáért; de nem tehetjük, hogy melegen ne ajánljuk lelkész-társaink, tanítóink figyelmébe, mint oly gyakorlati utmutatót, mely nagyon összefér hivatásukkal; s hiveiknek is nagy hasznot fognak tenni. A műért kezeskedik az író jó neve.

„ARANY-KÖNYV.“

== A romjaiból éledni kezdő szamos-ujvári egyházunkban, tervezett orgonája költségeinek fedezésére, m. Brencsán Albert ur — urbéri papirban — 100 frtot adományozott; m. Keceli Mihály ur pedig egy 1646. öntött kis harangot. Fogadják mindketten az egyház szíves köszönetét.

== Szászrégeni iparos t. Szathmári Gyula ur, a görgény-sz.-imrei toronyóra javára 40 osztr. ért. forintot adományozott. A buzgó ügybarátnak, az egyház előjárósága, őszinte köszönetet szavaz.

== Kolozs-kalotai egyházmegyénkben fekvő patai egyházunk javára, özv. Boda Pálné, szül. Fogarasi Anna, következő kegyes adományozást tett: egy bibliát; a szónok-székre két takarót; az urasztalra három takarót; a papiszékre egy takarót; alkudott egy orgonát 480 osztr. ért. forintot; és iskolát csináltatott; s a templomot 1869-ben kimeszeltette; ezek mellett, a gyórfalvi templom számára 20 osztr. ért. forintot. Oly tiszteletre méltó buzgóság, és vallásos érzés kifolyásai ez adományok, hogy köszönetünk mellett, egyedül Istentől várhatja az adományozó az áldást és visszafizetést. Egyébiránt, hiszszük, hogy az öntudat jutalmánál boldogabb érzés nem lehet: s mi ezt kívánjuk az illető egyházak nevében.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS,

134—1871.

KÖRÖZTETNEK:

1.) Szilágy-szolnoki egyházmegyénkben a lelei első osztályu lelkészi állomás, mely, a jelenlegi t. lelkész aafi, öregségi elgyengülés következtében, nyugalomba lépőn, félfizetésre töltesse. Az egész fizetés 700 frt. készpénz; fa-kepe; mintegy 70—80 szekér tűzifa; örléspénz ezimen 10 frt.; hat szekér szénát termő kaszáló, melyből 4 szekérnyit az egyháztalok, a többit pedig a lelkész mivelteti; egy kis véka férőju szántó, mely kender-termelésre használandó.

Pályázati határnap martius vége. A folyamodványok szil.-szolnoki esperes t. t. Dombi Lajos aához (Sz.-Sámsond, u. p. Hadad) küldendők.

2.) Küküllői egyházmegyénkben

a.) a sülyei másodosztályu lelkészi állomás; évi javadalma 400 frt, azonban a megválasztandó t. lelkész aafi köteles leendő, rendesen iskolatanítói tisztet is teljesíteni, míg az iskolatanítói állomás rendszeresítettik.

Pályázati határnap martius vége.

b.) a m.-bogáti segédtanítói állomás; javadalma 150 frt. készpénz, lakás és fűtés; teljes ellátás négy családnál, miért azonban négy fiu-gyermeket kell tanitnia saját lakásán.

c.) a d.-szentmártoni lévitai állomás 200 frt. fizetéssel.

Pályázati határnap e két utóbbi állomásra martius 20-ka. A folyamodványok küküllői esperes t. t. Benedek Ferenc aához (Harangláb, u. p. D.-Szent-Márton) küldendők.

Kolozsvártt, febr. 18, 1871.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

NYILTPOSTA.

23) „Audiatur et altera pars.“ Az irtoztató orthographiával és hasonló logikával irrt anticriticat vettük. Tartalma az: hogy a szabadelmű beszédek ismertetőjét „rémitő irigység és roppant rosakarát“ vezérelte s e vádon kívül: gyanusit és rágalmaz. Mindezeket indignatioval, és azzal a méjj megvetéssel utasítjuk vissza, melyet érzünk minden pöffeszkedéssel szemben. — Ismertetésünket fentartjuk az utolsó betűig. Kéziratát — kivételesen — megtartjuk — mások elrettentő példájára.

24) Tacsra. Ugy legyen!

25) Maros-Ujvárra. Igaza van, uram; megkísértjük, hogy intézkedés történjék.

26) Berkeszre. A „megjegyzéseket“ közölni fogjuk; — az „eszmét“ pedig, kész szívvvel, megvalósítjuk. Köszönjük a figyelmet.

Teremibe; M.-Sz.-Királyra: ismételten intézkedtünk; fel nem foghatjuk, hogy hol történhetik zavar lapunkkal? Vajjon, nem akad-e olvasója, rövid uton?

Szívesen kérjük mindazokat, kik lapunkat megtartani nem óhajtják, hogy az első számot hozzánk — bérmentetlenül — visszaküldeni sziveskedjenek. Köszönetünk mellett, hálára kötelezünk el.

Kiadó-hivatal.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.